

Ierobežotas pieejamības informācija

ACFC/OP/III(2018)001

VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS PAR NACIONĀLO MINORITĀŠU AIZSARDZĪBU KONSULTATĪVĀ KOMITEJA

**Trešais viedoklis par Latviju,
pieņemts 2018. gada 23. februārī**

KOPSAVILKUMS

Latvijas sabiedrība joprojām cīnās ar pagātnes radītajām sekām, un lielākās nacionālās grupas – latviešu vairākums un krievu minoritāte – pauž atšķirīgu ģeopolitisku viedokli un kultūras identitāti. Valsts iestādes cenšas integrēt sabiedrību, veicinot latviešu valodas prasmes apguvi, piederības sajūtu Latvijas valstij un cieņu pret Latvijas unikālo kultūrtelpu, kā arī veidojot kopīgas sociālās atmiņas un sekmējot pilsoniskās sabiedrības līdzdalību. Sabiedrības integrācijas procesu apgrūtina tas, ka etniskie latvieši neuzticas nacionālajām minoritātēm un jūtas apdraudēti. Latviešu vairākuma tieksme pēc etniskās nošķirtības nerada to labvēlīgo dinamiku, kas ir nepieciešama integrētai sabiedrībai, kurā tiek cienīta un novērtēta daudzveidība. Publiskajā diskursā arvien redzamāka kļūst Satversmes preambulā ietvertā etniskās „latviešu nācijas” nošķiršana no „Latvijas tautas” pilsoniskās sabiedrības, kas apgrūtina saliedētas, uz pilsoniskās identitātes balstītas sabiedrības veidošanu un pastiprina nacionālo minoritāšu grupu atstumtības sajūtu, tādējādi sekmējot etnisko hierarhiju apvienošanu, nevis sociālo saliedētību.

Valsts iestādes netaupa pūles, lai nodrošinātu latviešu valodas dominanci visās sabiedriskās dzīves jomās. Gandrīz visām profesijām tiek piemērotas arvien stingrākas valodas prasību prasības, kas negatīvi ietekmē personu, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, tostarp jo īpaši mazākumtautību pārstāvju, iespējas ieņemt amatus valsts sektorā. Latviešu valoda ir vienīgā valoda, kuru ir atļauts izmantot saziņā ar valsts pārvaldes institūcijām, topogrāfiskajos apzīmējumos un citos uzrakstos, kā arī personu apliecinošos dokumentos. Piemērojot prasību par latviešu valodas zināšanām, ir izbeigti pašvaldību domju vēlēto deputātu mandāti. Turklāt NVO padomju locekļiem latviešu valoda ir jāzina dzimtajās valodas līmenī.

Latvijā joprojām darbojas daudzas skolas, kas piedāvā apmācību mazākumtautību valodās, un pēdējo desmit gadu laikā to bērnu skaits, kas apgūst mazākumtautību izglītības programmas, nav būtiski mainījies un veido aptuveni 25 % no kopējā bērnu skaita. Skolas, kurās mācības notiek mazāk lietotās mazākumtautību valodās, piemēram, baltkrievu, igauņu, ebreju, lietuviešu, poļu un ukraiņu valodā, saņem lielākas subsīdijas, jo tām ir lielākas izmaksas. Neskatoties uz šiem pozitīvi vērtējamiem aspektiem, ir veikti pasākumi, lai palielinātu latviešu valodas īpatsvaru mācību procesā skolās, kur kā mācību valodu lieto kādu no mazākumtautību valodām. Visiem skolēniem, kuri ir apguvuši mazākumtautību izglītības programmu, daudzos priekšmetos ir jākārto centralizētie eksāmeni latviešu valodā. Īpašu satraukumu rada plāns samazināt mācību apjomu mazākumtautību valodās līdz 20 % mācību stundu nedēļā 7. līdz 9. klasē, bet 10. līdz 12. klasē atļaut mācīt mazākumtautību valodā tikai priekšmetus, kuros tiek apgūta attiecīgās mazākumtautības valoda un kultūra. 2015. un 2016. gadā Izglītības likumā ieviestās „lojalitātes klauzulas” skolotājiem un skolu direktoriem rada aizdomu un bažu pilnu klimatu, kas neveicina uzticības veidošanos starp dažādām sabiedrības grupām.

Romi joprojām saskaras ar būtiskām un ilgstošām grūtībām un diskrimināciju, jo īpaši saistībā ar iespējām iegūt mājokli, atrast darbu, saņemt veselības aprūpes pakalpojumus un izglītību, kas vēl vairāk nostiprina pastāvošo diskrimināciju un nevienlīdzību. Satraucoši ir tas, ka viena trešdaļa no visiem romu bērniem mācās speciālajās skolās, kas ievērojami apgrūtina viņu iespējas iegūt augstāko izglītību un atrast darbu.

Nekavējoties risināmie jautājumi:

- **veicināt sabiedrības integrāciju kā divvirzienu procesu, jo īpaši, sekmējot visu sabiedrības grupu aktīvu līdzdalību visās attiecīgajās jomās, piemēram, izglītībā, kultūrā un nodarbinātībā, it īpaši sabiedriskajā sektorā, un stiprinot starpkultūru kontaktus sabiedrībā kopumā, ne tikai uzlabojot latviešu valodas prasmes; apsvērt iespēju izveidotu īpašu struktūrvienību, kuras funkcijās ietilptu sociālās saliedētības politika visās attiecīgajās nozarēs;**
- **veicināt mazākumtautību pārstāvju efektīvu līdzdalību sabiedriskajā dzīvē un pārvaldē; pārbaudīt, vai valodas zināšanu standarti, kas reglamentē pieeju nodarbinātībai valsts sektorā, ir nepieciešami un samērīgi attiecībā uz visiem tiem amatiem valsts un sabiedrisko pakalpojumu sektorā, kas nav pieejami nepilsoņiem un personām, kuras nepārvalda latviešu valodu; pārliecināties, ka valodas zināšanu standarti, kas reglamentē pieeju vēlētājiem amatiem un amatiem pilsoniskās sabiedrības organizācijās, nerada nepamatotus šķēršļus;**
- **nodrošināt nepārtrauktu pieejamību iespējai mācīt un mācīties mazākumtautību valodās visā valstī, lai apmierinātu esošo pieprasījumu; ir nepieciešamas padziļinātas konsultācijas ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, tostarp vecākiem, lai nodrošinātu, ka pilnvērtīgi tiek ņemtas vērā viņu intereses un bažas saistībā ar mācību valodu mazākumtautību valodu skolās;**
- **pielikt lielākas pūles, lai identificētu un novērstu trūkumus, ar ko saskaras romu tautības bērni izglītības jomā, lai nodrošinātu, ka viņiem ir vienlīdzīgas iespējas piekļūt kvalitatīvai izglītībai visos līmeņos; veikt pasākumus, lai novērstu to, ka romu bērni tiek nepamatoti ievietoti speciālajās skolās.**

SATURS

I GALVENIE SECINĀJUMI	5
MONITORINGA GAITA	5
VISPĀRĪGS PĀRSKATS PAR VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS ĪSTENOŠANU PĒC TRĪS MONITORINGA CIKLIEM.....	5
TIESISKAIS UN INSTITUCIONĀLAIS IETVARŠ	6
PILNĪGAS UN EFEKTĪVAS LĪDZTIESĪBAS VEICINĀŠANA	7
CĪŅA PRET DISKRIMINĀCIJU UN IECIETĪBAS VEICINĀŠANA	7
VALODAS POLITIKA	7
IZGLĪTĪBA.....	8
LĪDZDALĪBA UN KONSULTĀTĪVIE MEHĀNISMI	8
II SECINĀJUMI PA PANTIEM.....	10
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 3. PANTS	10
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 4. PANTS	14
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 5. PANTS	17
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 6. PANTS	19
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 7. PANTS	26
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 8. PANTS	27
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 9. PANTS	28
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 10. PANTS	31
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 11. PANTS	33
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 12. PANTS	34
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 14. PANTS	38
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 15. PANTS	43
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 18. PANTS	47
III SECINĀJUMI.....	49
TRĪS MONITORINGA CIKLU LAIKĀ PANĀKTIE POZITĪVIE UZLABOJUMI	49
PROBLĒMJAUTĀJUMI PĒC TRIM MONITORINGA CIKLIEM	50
NEKAVĒJOTIES RISINĀMIE JAUTĀJUMI	51
PAPILDU REKOMENDĀCIJAS	52

VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS PAR NACIONĀLO MINORITĀŠU AIZSARDZĪBU KONSULTATĪVĀ KOMITEJĀ

TREŠAIS VIEDOKLIS PAR LATVIJU

1. Konsultatīvā komiteja pieņēma šo viedokli par Latviju saskaņā ar Vispārējās konvencijas 26. panta 1. punktu un Ministru komitejas rezolūcijas (97)10 23. pantu. Secinājumi ir balstīti uz 2016. gada 6. decembrī saņemtajā nacionālajā ziņojumā sniegto informāciju, citiem rakstveida avotiem un Konsultatīvās komitejas vizītes laikā iegūto informāciju, tiekoties ar valsts un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem Rīgā, Daugavpilī un Jūrmalā laikā no 2017. gada 20. līdz 24. novembrim.
2. I daļā ir sniegti Konsultatīvās komitejas galvenie secinājumi par galvenajām problēmām attiecībā uz Vispārējās konvencijas īstenošanu Latvijā. Secinājumi par Vispārējās konvencijas aspektiem, kuros Konsultatīvā komiteja saskata būtiskas problēmas, sīkāk pa pantiem raksturoti II daļā.
3. Abas daļas sniedz plašu novērtējumu par sasniegto salīdzinājumā ar Vispārējās konvencijas pirmā un otrā monitoringa cikla secinājumiem, kas ietverti Konsultatīvās komitejas 2008. gada 9. oktobrī pieņemtajā pirmajā viedoklī un 2013. gada 18. jūnijā pieņemtajā otrajā viedoklī par Latviju un Ministru komitejas 2011. gada 30. martā un 2014. gada 9. jūlijā pieņemtajās attiecīgajās rezolūcijās.
4. III daļā iekļautās noslēguma piezīmes varētu kalpot par pamatu Ministru komitejas turpmākiem secinājumiem par Latviju un rekomendācijām.
5. Konsultatīvā komiteja vēlas turpināt dialogu ar Latvijas valsts iestādēm, mazākumtautību pārstāvjiem un citiem Vispārējās konvencijas īstenošanā iesaistītajiem. Lai veicinātu iekļaujošu un caurskatāmu procesu, Konsultatīvā komiteja valsts iestādēm stingri iesaka pēc šī viedokļa saņemšanas to publiskot. Konsultatīvā komiteja vēlas arī vērst dalībvalstu uzmanību uz to, ka 2009. gada 16. aprīlī Ministru komiteja pieņēma jaunus noteikumus par Konsultatīvās komitejas viedokļa un citu monitoringa dokumentu publicēšanu, lai palielinātu caurskatāmību un jau agrīnā stadijā informētu visas iesaistītās puses par monitoringa laikā gūtajiem secinājumiem (skatīt rezolūciju CM/RES(2009)3, ar ko groza rezolūciju (97)10 par monitoringa nosacījumiem, kas paredzēti Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 24.-26. pantā).

I GALVENIE SECINĀJUMI

Monitoringa gaita

6. Veicot monitoringu Vispārējās konvencijas ietvaros, Latvija turpina izmantot konstruktīvu pieeju. Konsultatīvās komitejas otrais viedoklis tika publicēts 2014. gada janvārī – drīz pēc tā pieņemšanas – kopā ar valdības komentāriem. Ministru komitejas otrā rezolūcija tika pieņemta 2014. gada jūlijā.

7. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē to, ka tās otrais viedoklis tika pārtulkots latviešu valodā. Lai veicinātu to, ka Konsultatīvās komitejas trešais viedoklis par Latvijas valsts iestāžu īstenoto Vispārējās konvencijas ieviešanu tiek izplatīts pēc iespējas plašāk, tostarp minoritāšu kopienām, Konsultatīvā komiteja aicina Latvijas valsts iestādes pārtulkot trešo viedokli latviešu valodā, kā arī krievu un citās mazākumtautību valodās.

8. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē, ka dažu nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, jo īpaši Kultūras ministrijas Mazākumtautību nevalstisko organizāciju pārstāvju konsultatīvajai komitejai, tika dota iespēja sniegt savus komentārus par nacionālo ziņojumu pirms tā iesniegšanas Eiropas Padomei. Turklāt mazākumtautību un pilsoniskās sabiedrības organizāciju ieguldījums tika darīts zināms arī Vispārējās konvencijas sekretariātam.

9. Konsultatīvās komitejas vizītes laikā Latvijas valsts iestāžu sadarbība ar komiteju kopumā bija ļoti konstruktīva. Laikā no 2017. gada 20. līdz 24. novembrim Konsultatīvā komiteja viesojās Rīgā, Daugavpilī un Jūrmalā. Vizīte, kas tika organizēta pēc Latvijas valdības ielūguma un noritēja paralēli Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību vizītei, sniedza iespēju piedalīties tiešā dialogā ar ieinteresētajām pusēm. Konsultatīvā komiteja izsaka pateicību par valsts iestāžu sadarbību vizītes laikā. Tas pats ir sakāms par nacionālajā ziņojumā ietvertu noderīgo informāciju. Pilsoniskās sabiedrības organizāciju sniegtais ieguldījums bija ne tikai vērsts pareizajā virzienā, bet arī apliecināja to, ka Latvijas pilsoniskā sabiedrība ir aktīva.

Vispārīgs pārskats par Vispārējās konvencijas īstenošanu pēc trīs monitoringa cikliem

10. Latvija ir saglabājusi konsekventu politiku, kas Vispārējās konvencijas piemērošanā balstās uz atvērtu pieeju, tomēr tas ir attiecināms tikai uz personām ar Latvijas pilsonību. Valsts iestādes ir ieviešas pasākumus, lai samazinātu Latvijā pastāvīgi dzīvojošo nepilsoņu skaitu. Jo īpaši ir apsveicami pasākumi, kas veicina Latvijas pilsonības iegūšanu dzimšanas brīdī un vecāka gadagājuma personām. Valsts iestādes turpina enerģiski veicināt latviešu valodas pārākumu visās sabiedriskās dzīves jomās, tādējādi samazinot iespēju izmantot citas valodas, jo īpaši tās, kurās runā mazākumtautību pārstāvji. Tā rezultātā samazinās telpa, kurā personas var publiski paust savu etnisko un lingvistisko piederību.

11. Latvijas sabiedrība joprojām cīnās ar iepriekšējās nodaļās minētajām sekām, jo galvenajām nacionālajām grupām – latviešu vairākumam un krievu minoritātei ir atšķirīgs ģeopolitiskais viedoklis un kultūras identitāte. Latvijas ¹Satversmes (konstitūcijas) preambulas

¹ 2014. gada 19. jūnija grozījumi Satversmē.

tekstā ir ieviests termins „latviešu nācija”² ar skaidru norādi uz etniskajiem latviešiem papildus līdz šim izmantotajam terminam „Latvijas tauta” – pilsoniskajai sabiedrībai, kurai ir piešķirta suverēna vara.³ Šī nošķiršana, kas publiskajā diskursā kļūst arvien redzamāka, apgrūtina saliedētas un uz pilsoniskās identitātes balstītas sabiedrības veidošanu un pastiprina nacionālo minoritāšu grupu atstumtības sajūtu, tādējādi sekmējot etnisko hierarhiju apvienošanu, nevis sociālo saliedētību.

12. Valsts iestādes cenšas integrēt sabiedrību, veicinot latviešu valodas prasmes apguvi, piederības sajūtu Latvijas valstij un cieņu pret Latvijas unikālo kultūrtelpu, kā arī veidojot kopīgas sociālās atmiņas un sekmējot pilsoniskās sabiedrības līdzdalību, kā tas ir noteikts Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018.gadam.⁴ Balstoties uz pieredzi un līdz šim panākto nelielo progresu, valsts iestādes šobrīd izstrādā jaunās Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2018.–2020. gadam. Kā liecina vairāki pētniecības projekti,⁵ šos centienus kavē etnisko latviešu neuzticēšanās nacionālajām minoritātēm un apdraudētības sajūta. Latviešu vairākuma tieksme pēc etniskās nošķirtības pēdējo gadu laikā nav ievērojami attīstījusies un nerada to labvēlīgo dinamiku, kas ved uz integrētu sabiedrību, kurā tiek cienīta un novērtēta daudzveidība.

Tiesiskais un institucionālais ietvars

13. Konstitūcija garantē visiem Latvijas cilvēkiem vienlīdzību likuma priekšā un cilvēka tiesību īstenošanu bez jebkādas diskriminācijas. Īpaši noteikumi par diskriminācijas un atšķirīgas attieksmes aizliegumu ir iekļauti vairākos likumos, tostarp likumā „Par sociālo drošību”, Krimināllikumā, Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, Izglītības likumā, Fizisko personu — saimnieciskās darbības veicēju — diskriminācijas aizlieguma likumā un Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā. Diemžēl neviens likums joprojām skaidri neaizliedz diskrimināciju etniskās piederības un pilsonības dēļ, neskatoties uz esošo tiesu praksi Latvijas Satversmes tiesā, kas nosaka, ka atšķirīga attieksme nav objektīva un pamatota, ja tai nav leģitīma mērķa vai ja starp izvēlētajiem līdzekļiem un mērķiem nav samērīguma.

14. Tiesībsarga biroja turpina saņemt ievērojamu skaitu sūdzību saistībā ar diskrimināciju rases, tautības, ādas krāsas un etniskās piederības dēļ. Tiesībsargam pēdējo gadu laikā nav iesniegtas romu sūdzības, kas varētu liecināt par viņu nepietiekamajām zināšanām un neuzticēšanos Tiesībsarga birojam, kas iespējamās diskriminācijas gadījumā varētu nodrošināt

² Preambulas sākumā ir teikts: „1918. gada 18. novembrī proklamētā Latvijas valsts ir izveidota, apvienojot latviešu vēsturiskās zemes un balstoties uz latviešu nācijas negrozāmo valstsgribu un tai neatņemamām pašnoteikšanās tiesībām, lai garantētu latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem, nodrošinātu Latvijas tautas un ikviena brīvību un sekmētu labklājību.”

³ Satversmes 2. pants.

⁴ Skatīt „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam”, 7. lp., pieejams vietnē https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedrības_integracija/KM_130515_Prec_Nac_ident_pilson_sab_un_itegr_polit_pamatnost_2012-2018.pdf.

⁵ Skatīt Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūts, „Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits”, Rīga, 2010, pieejams vietnē https://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/sppi/demokratija/Integrac_aud_latv_val.jpg.pdf, Baltijas Sociālo zinātņu institūts, „Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005-2014”, Rīga, 2014, pieejams vietnē https://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/Demokratijas_audits_2014_kopaa.pdf.

efektīvu tiesisko aizsardzību. Patiesībā tiesībsarga kompetence aprobežojas ar nesaistošu rekomendāciju izdošanu.

Pilnīgas un efektīvas līdztiesības veicināšana

15. Visām personām, kuras pastāvīgi dzīvo Latvijas Republikā, ir tiesības saņemt sociālos pakalpojumus un pašvaldību sociālo palīdzību, neatkarīgi no etniskās piederības, rases vai reliģijas. Personām, kurām ir nepieciešama sociālā palīdzība, nav jānorāda to tautība, reliģija vai ģimenes stāvoklis. Līdz ar to netiek apkopoti dati par iepriekš minēto sociālo pakalpojumu vai sociālās palīdzības saņēmējiem pēc etniskās piederības, reliģijas vai ģimenes stāvokļa.

16. Romi joprojām saskaras ar būtiskām un ilgstošām grūtībām un diskrimināciju, jo īpaši saistībā ar iespējām iegūt mājokli, atrast darbu, saņemt veselības aprūpes pakalpojumus un izglītību, kas vēl vairāk nostiprina pastāvošo diskrimināciju un nevienlīdzību. Satraucoši ir tas, ka viena trešdaļa no visiem romu bērniem mācās speciālajās skolās, kas ievērojami apgrūtina viņu iespējas iegūt augstāko izglītību un atrast darbu. Lai gan situācija ar romu nodarbinātību pēdējo desmit gadu laikā ir uzlabojusies, romi joprojām lielā mērā ir izslēgti no darba tirgus.

Cīņa pret diskrimināciju un iecietības veicināšana

17. Policijā reģistrēto naida noziegumu skaits ir neliels. Sistemātiski tiek apkopoti un paziņoti dati par rasisma motivētiem noziegumiem un lietām, kas saistītas ar naida noziegumiem un rasu naida kurināšanu. Turklāt Latvija aktīvi piedalās Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras izveidotajā darba grupā cīņai pret naida noziegumiem. 2014. gadā tika pastiprinātas Krimināllikumā ietvertās tiesību normas par naida noziegumiem. Valsts un tiesībsardzības iestādēs ir īstenotas vairākas apmācību programmas un informatīvie pasākumi par nepieciešamību intensīvi strādāt pie naida runas novēršanas un sodīšanas un naida noziegumu apkarošanas.

18. Amatpersonas, tostarp politiskie līderi, nolūkā gūt atbalstu, reizēm ir snieguši paziņojumus, kas saasina etnisko šķelšanos valstī, īpaši pirms vēlēšanām. Vairākos gadījumos šādi neviennozīmīgi un diskriminējoši publiski politiķu paziņojumi, kas kūda etnisko naidu vai nesaticību, ir nodoti izskatīšanai Latvijas tiesās.

19. Valsts iestāžu centieni veicināt sabiedrības saliedētību un iecietību ir guvuši tikai daļējus panākumus. Vairāk nekā 40 % trešo valstu pilsoņu ziņo, ka ir piedzīvojuši diskriminējošu attieksmi, piemēram, mutiskus komentārus uz ielas un sabiedriskajā transportā, kontaktējoties ar valsts iestādēm, robežsargiem un policiju, kā arī veselības aprūpes iestādēs.

Valodas politika

20. Valsts iestādes netaupa pūles, lai nodrošinātu latviešu valodas dominanci visās sabiedriskās dzīves jomās. Gandrīz visām profesijām tiek piemērotas arvien stingrākas valodas prasmju prasības, kas negatīvi ietekmē personu, kuru dzimtajā valoda nav latviešu valoda, tostarp jo īpaši nacionālo minoritāšu pārstāvju, iespējas ieņemt amatus valsts sektorā. Latviešu valoda ir vienīgā valoda, kuru ir atļauts izmantot saziņā ar valsts pārvaldes institūcijām, topogrāfiskajos apzīmējumos un citos uzrakstos, kā arī personu apliecinošos dokumentos. Piemērojot prasību

par latviešu valodas zināšanām, ir izbeigti pašvaldību domju vēlēto deputātu mandāti. Turklāt NVO padomju locekļiem latviešu valoda ir jāzina dzimtās valodas līmenī.

21. Ir pieliktas lielas pūles un piešķirti apjomīgi līdzekļi, lai nodrošinātu latviešu valodas apmācības iespējas cilvēkiem, kuri vēlas uzlabot savas valodu prasmes. Tādējādi vairāk nekā 90 % respondentu, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda, zina latviešu valodu, un gandrīz puse respondentu vērtē savas latviešu valodas zināšanas kā labas.⁶ Mazākumtautību gados jaunāku cilvēku latviešu valodas prasmes ir ievērojami labākas. Mazākumtautību iedzīvotāju attieksme pret latviešu valodas lietošanu galvenokārt ir neitrāla vai pozitīva.⁷

Izglītība

22. Vēl joprojām ir jāisteno politika, kas izstrādāta ar mērķi nodrošināt mazākumtautību pārstāvju iespējas mācīties mazākumtautību valodās. Pēdējo desmit gadu laikā to bērnu skaits, kas apgūst mazākumtautību izglītības programmas, nav būtiski mainījies un veido aptuveni 25 % no kopējā bērnu skaita. Finanšu atbalsts šādām iniciatīvām ir balstīts uz principu „nauda seko skolēnam”, kas nodrošina vienlīdzīgu attieksmi pret visām Latvijas skolām neatkarīgi no tā, vai tās ir valsts vai privātās skolas. Ir palielināts finansējums skolām, kas nodrošina mācības divās valodās – latviešu un baltkrievu, igauņu, ebreju, lietuviešu, poļu vai ukraiņu valodā, jo skolām ar mazāku to skolēnu skaitu, kas mācās Latvijā retāk runātās valodās, ir lielāki izdevumi, un tām ir arī nepieciešams vairāk līdzekļu, lai iegādātos mācīšanas un mācību līdzekļus un apmācītu kvalificētus skolotājus.

23. Valsts iestādes ir veikušas pasākumus, lai palielinātu latviešu valodas lietošanu mācību procesā skolās, kurās mācības notiek mazākumtautību valodās. Sākot ar 2017./2018. mācību gadu, visiem skolniekiem, arī tiem, kuri apguva mazākumtautību izglītības programmas, ir pienākums kārtot centralizēto eksāmenu latviešu valodā tādos priekšmetos kā matemātika, ķīmija, bioloģija, fizika, informātika, ģeogrāfija un ekonomika. Bērni, kuri kārtu 9. klases eksāmenus, vairs nevar gūt labumu no iespējas izvēlēties eksāmena valodu. Īpašu satraukumu rada plāns sākot ar 2020./2021. mācību gadu samazināt mācību apjomu mazākumtautību valodās līdz 20 % mācību stundu nedēļā 7. līdz 9. klasē, bet 10. līdz 12. klasē atļaut mācīt mazākumtautību valodās tikai priekšmetus, kuros tiek apgūta attiecīgās mazākumtautības valoda un kultūra. Turklāt 2015. un 2016. gadā Izglītības likumā izdarītie grozījumi, ar kuriem tika ieviestas „lojalitātes klauzulas” skolotājiem un skolu direktoriem, rada aizdomu un bažu pilnu klimatu, kas neveicina uzticības veidošanos starp dažādām sabiedrības grupām.

Līdzdalība un konsultatīvie mehānismi

24. Mazākumtautību pārstāvji aktīvi piedalās valsts politiskajā dzīvē. 2010. gada pašvaldību vēlēšanās viņi veiksmīgi cīnījās par mandātiem visos pašvaldību pārvaldes līmeņos un pašvaldību mēru amatam. Personas, kuras sevi identificē ar krievu nacionālo minoritāti, ir Saeimas, Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas un Eiropas Parlamenta deputāti. Diemžēl nav panākts

⁶ Latviešu valodas aģentūras pētījums „Valodas situācija Latvijā: 2010-2015”, pieejams vietnē https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/Petijumi/Sociolingvistika/VSL_2015_web.pdf.

⁷ Kultūras ministrijas pētījums „Mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos Latvijā” (2015), kas citēts Apvienotajā sestajā līdz divpadsmitajam periodiskajā ziņojumā, ko Latvija iesniedza saskaņā ar Konvencijas 9. pantu, parakstīts 2007. gadā, 15. lpp.

progress attiecībā uz nepilsoņu balsošanas tiesībām pašvaldību līmenī, neraugoties uz vairākkārtējiem starptautiskiem ieteikumiem, tostarp Konsultatīvās komitejas rekomendācijām.

25. Valsts un pašvaldību līmenī joprojām darbojas daudzas padomdevējas iestādes, kuru kompetence aptver dažādus ar mazākumtautībām saistītus jautājumus. Tomēr ir jāatzīmē, ka veids, kādā tiek izvēlēti un iecelti šo struktūrvienību darbinieki, negarantē nacionālo minoritāšu pienācīgu pārstāvību. Patiesībā daudzi mazākumtautību pārstāvji joprojām raizējas par to, ka viņu pārstāvēšanai tiek izvēlētas valsts iestādēm vislojālākās organizācijas un personas.

II SECINĀJUMI PA PANTIEM

Vispārējās konvencijas 3. pants

Vispārējās konvencijas piemērošanas joma

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

26. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtēja valsts iestāžu kopumā elastīgo pieeju, ietverot nepilsoņus⁸, kuri identificē sevi ar nacionālo minoritāti, Vispārējās konvencijas piemērošanas jomā. Tā stingri ieteica valsts iestādēm pārskatīt Vispārējā konvencijā paredzēto tiesību ierobežojumus galvenajās jomās mazākumtautību pārstāvjiem, kam piešķirts nepilsoņa statuss.

Pašreizējā situācija

27. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka nav veiktas izmaiņas Latvijas valsts iestāžu visaptverošajā pieejā Vispārējās Konvencijas piemērošanas sfērā, kas atspoguļojas 2005. gada 6. jūnijā ratifikācijas instrumentam pievienotajā Deklarācijā.⁹ Līdz ar to armēņu, azerbaidžāņu, baltkrievu, igauņu, ebreju, gruzīnu, vācu, lietuviešu, moldāvu, poļu, romu, krievu, tatāru un ukraiņu mazākumtautību pārstāvji var izmantot minoritāšu tiesības un tādējādi saņemt Vispārējās konvencijas sniegto aizsardzību.¹⁰ Turklāt īpaša aizsardzība tiek sniegta skaitliski nelielajai lībiešu (līvu) kopienai.¹¹

28. Konsultatīvā komiteja atgādina, ka iepriekš minētā Deklarācija turpina Vispārējā konvencijā minēto tiesību ierobežošanas politiku attiecībā uz nepilsoņiem, un jo īpaši 4., 10., 14. un 15. pantā minēto tiesību aizsardzību. Tas ir neskatoties uz to, ka to aizsardzības līmenis kopumā ir augstāks nekā starptautiskajās normās noteiktā bezvalstnieku aizsardzība.¹²

29. 2017. gada sākumā Latvijas pilsoņu skaits sasniedza 1 670 670, nepilsoņu skaits – 222 847, citu valstu pilsoņu skaits – 56 423 (ieskaitot 42 160 Krievijas Federācijas pilsoņus) un bezvalstnieku skaits – 176. Turklāt saskaņā ar 2011. gada tautas skaitīšanā iegūtajiem rezultātiem mājās visbiežāk tika lietota latviešu valoda, kuru izmantoja 62,1 % valsts iedzīvotāju.

⁸ 1995. gadā pieņemot likumu „Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības”, Latvija radīja jēdzienu „nepilsoņi”. Šajā viedoklī personas ar šādu statusu tiek sauktas par „nepilsoņiem”.

⁹ Skatīt 2005. gada 6. jūnijā deponētajam ratifikācijas instrumentam pievienoto Deklarāciju.

¹⁰ Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2017. gada sākumā Latvijā bija 1 950 116 iedzīvotāju, un kopš 2010. gada sākuma iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 170 000 cilvēku. Etnisko latviešu skaits bija 1 209 000 cilvēku (62 % no kopējā iedzīvotāju skaita). Krievu tautības iedzīvotāju skaits bija 495 528, kas veido 25,4 % no iedzīvotāju kopskaita, baltkrievu – 64 257 (3,3 %), ukraiņu – 43 623 (2,2%), poļu – 40 583 (2,1%) un lietuviešu – 23 327 (1,2 %). Citas mazākas etniskās grupas ir romi (5191), ebreji (4873), vācieši (2529), tatāri (1996), armēņi (1982), igauņi (1731), moldāvi (1432) un azerbaidžāņi (1317). Latvijā dzīvoja arī 157 lībieši (līvi) – skatīt Centrālā statistikas pārvalde, „Demogrāfija, 2017”, 9.-10. lp. un 32.-33. lpp., publicēts 2017. gada 9. oktobrī, pieejams vietnē: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitis/meklet-tema/161-demografija-2017>.

¹¹ Lībieši (līvi) ir Latvijas pirmiedzīvotāji (autohtoni). Saskaņā ar Valsts valodas likuma 4. pantu „Valsts nodrošina lībiešu valodas kā pirmiedzīvotāju (autohtonu) valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību.”

¹² Skatīt Trešo nacionālo ziņojumu, 5. lp.

Otra mājās visbiežāk runātā valoda bija krievu valoda (37,2 % iedzīvotāju). Citās valodās mājās runāja 0,7 % iedzīvotāju.¹³

30. Šai sakarā Konsultatīvā komiteja atgādina valsts iestādēm, ka pilsonības kritēriju nevar uzskatīt par vienīgo nosacījumu Vispārējā konvencijā ietvertu minoritāšu tiesību baudīšanai un ka nepamatotām pilsonības prasībām dažās dzīves jomās var būt diskriminējošas sekas. Pilsonības prasība vispārējā nosacījumā, nosakot mazākumtautības tiesību piemērošanas jomu, neatbilst Vispārējās konvencijas mērķim un garam pilnā apmērā.¹⁴ Minoritāšu tiesības ir cilvēktiesības un tās principā nevar ierobežot ar pilsoņu tiesībām. Jo īpaši Konsultatīvā komiteja uzskata, ka valsts iestādēm ir jāpārskata pilsonības kritērija izmantošana un jāierobežo tā lietošana tikai ar nosacījumiem, kur šāda prasība ir būtiska, piemēram, saistībā ar vēlēšanu tiesībām valsts līmenī. Šajā jautājumā ir jārikojas saskaņā ar Eiropas līmenī pastāvīgi notiekošo darbu, izstrādājot daudz niansētāku, t. i., elastīgāku un kontekstam atbilstošāku pieeju pilsonības kritērija piemērošanai, aizsargājot mazākumtautības, kā to vienmēr savos viedokļos ir uzsvērusi Konsultatīvā komiteja un rosinājusi Venēcijas komisija.¹⁵

31. Konsultatīvā Komiteja atzīmē, ka praksē pilsoņiem un nepilsoņiem ir vienādas tiesības, izņemot tiesības dienēt bruņotajos spēkos, policijā un ieņemt virkni amatu citās valsts iestādēs, kā arī kandidēt vēlēšanās vai balsot Saeimas un pašvaldību vēlēšanās (skatīt 15. rindkopu). Konsultatīvā Komiteja uzskata, ka Eiropas Padomes Eiropas konvencijas par pilsonību ratificēšana būtu solis, kas panāktu Latvijas tiesību aktu atbilstību Eiropas pilsonības standartiem.

32. Ir apsveicami Latvijas valsts iestāžu nesenu uzsāktie centieni samazināt Latvijā dzīvojošo nepilsoņu skaitu. Jo īpaši Konsultatīvā Komiteja pozitīvi vērtē izmaiņas, kas tika ieviestas ar 2013. gada grozījumiem Pilsonības likumā¹⁶ (1994) un kas paredz, ka nepilsoņi pēc savas iniciatīvas var reģistrēt savu Latvijā dzimušo bērnu kā Latvijas pilsoni (pietiek, ka paziņojumu iesniedz viens no vecākiem). Turklāt vairākām personu kategorijām, kas pieder pie sociāli neaizsargātām grupām (piemēram, pensionāriem, bezdarbniekiem un personām ar zemiem ienākumiem), ir samazināta naturalizācijas pieteikuma izskatīšanas maksa un šī maksa ir pilnībā atcelta bāreņiem un sociālās aprūpes iestāžu iemītniekiem. Papildus tam personām, kuras pamatizglītību ir apguvušas latviešu valodā, nav jākārt latviešu valodas prasmju tests un Latvijas Republikas Satversmes pamatprincipu, valsts himnas un Latvijas vēstures un kultūras pamatu zināšanu pārbaude, savukārt personām, kas vecākas par 65 gadiem, ir tiesības nekārtot latviešu valodas prasmju testa rakstisko daļu.

33. Atzinīgi novērtējot valsts iestāžu centienus veicināt pilsonības iegūšanu, Konsultatīvā komiteja vienlaikus atzīst, ka īpašās priekšrocības, ko bauda personas ar tā dēvētajām „nepilsoņu pasēm”, kas ir izsniegtas personām ar Latvijas nepilsoņa statusu un ļauj tām ceļot bez vīzas ne tikai uz Eiropas Savienības valstīm, bet arī Krievijas Federāciju, var mazināt motivāciju un

¹³ Skatīt Latvijas 2011. gada tautas skaitīšanas rezultātus, publicēti 2015. gadā, 97. lpp., pieejams vietnē <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/tautas-skaitisana/meklet-tema/183-latvijas-2011-gada-tautas-skaitisana>.

¹⁴ Skatīt ACFC Ceturtā tematiskā komentāra par Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību piemērošanas jomu (2016) 29. rindkopu.

¹⁵ Skatīt Venēcijas komisijas 2007. gada 18. janvāra ziņojumu par nepilsoņu un mazākumtautību tiesībām, CDL-AD(2007)001, un Venēcijas komisijas viedokļu un ziņojumu apkopojumu par mazākumtautību aizsardzību, CDL(2011)018-e, 2011. gada 6. jūnijs.

¹⁶ Pilsonības likums, pieejams vietnē <https://likumi.lv/doc.php?id=57512>.

apņēmību iegūt Latvijas pilsonību. Konsultatīvā Komiteja pauž nožēlu par to, ka pēdējo gadu laikā naturalizēto personu skaits ir apstājies pie mazāk kā 1000 cilvēkiem gadā, sasniedzot kulmināciju 2005. gadā, kad naturalizācijas ceļā Latvijas pilsonību ieguva 19 169 personas. Nepilsoņu kopējā skaita samazinājuma cēlonis Latvijā galvenokārt ir tas, ka vairāk nekā 40 % nepilsoņu ir vecāki par 60 gadiem. Konsultatīvā komiteja arī norāda, ka saglabājot latviešu valodas mutvārdu eksāmenu pretendentiem, kas vecāki par 65 gadiem, apvienojumā ar viņu neticību savām valodas zināšanām, būtiski tiks mazināts to personu skaits, kuras vēlas iegūt pilsonību.

34. Daudzās Latvijas pilsētas tiek organizētas informatīvas kampaņas, tostarp Rīgā, Daugavpilī, Liepājā un Ventspilī tika organizētas informatīvās dienas, kuru laikā personas, kurām interesē naturalizācija, var saņemt informāciju par tiesību aktos ietvertajām prasībām un naturalizācijas kārtību. Eiropas Trešo valstu pilsoņu integrācijas fonda un Sabiedrības integrācijas fonda sadarbības ietvaros tika publicēti informatīvi bukleti un organizēti mācību kursi, lai sagatavotu eksāmeni personām, kuras vēlas iegūt pilsonību. Sabiedrības integrācijas fonda programmas „Latviešu valoda pieaugušajiem” ietvaros un Nodarbinātības valsts aģentūra ierosināja latviešu valodas kursu organizēšanu. Laikā no 2010. līdz 2014. gadam latviešu valodas apmācību saņēma 38 688 personas. Vēl 3260 personas piedalījās šādosursos 2015. gadā un 2602 – 2016. gadā. Konsultatīvā komiteja norāda, ka 2017. gada pirmo desmit mēnešu laikā aptuveni 25 % personu neizturēja latviešu valodas testu, kas, šķiet, liecina par nepārejošām grūtībām saistībā ar naturalizācijai nepieciešamajām valodas prasmju pārbaudēm.¹⁷ Šai sakarā tomēr ir jānorāda, ka informācija par prasībām attiecībā uz latviešu valodas un konstitūcijas, himnas un Latvijas vēstures un kultūras zināšanām ir pieejama Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes tīmekļa vietnē latviešu, angļu un krievu valodā.

35. Šai sakarā Konsultatīvā padome norāda, ka saskaņā ar nacionālajā ziņojumā sniegto informāciju¹⁸ kopš naturalizācijas procesa sākuma 1995. gada 1. februārī līdz 2016. gada 1. jūlijam Latvijas pilsonību ieguva 144 093 personas. 2016. gada 1. jūlijā Latvijā pastāvīgi dzīvoja 247 104 reģistrētie nepilsoņi. Laikā no 1995. līdz 2016. gadam nepilsoņu kopējais skaits samazinājās no 29 % līdz 11,6 %.

36. Ievērojamam skaitam Latvijā dzīvojošo bērnu vispār nav pilsonības. 2015. gada sākumā Latvijā bija 7846 tādi bērni, tostarp 6130 bērni, kas jaunāki par 15 gadiem.¹⁹ Tomēr ir jānorāda, ka nepilsoņu bērnu skaits būtiski samazinājās pēc grozījumu veikšanas Pilsonības likumā 2013. gadā, atļaujot piešķirt Latvijas pilsonību nepilsoņu vai bezvalstnieku bērniem, pamatojoties uz viena vecāka pausto gribu bērna dzimšanas reģistrācijas brīdī Dzimtsarakstu nodaļā. Patiesībā 2016. gadā 52 jaundzimušo bērnu vecāki necentās nodrošināt saviem bērniem Latvijas pilsonību to dzimšanas brīdī²⁰ (2017. gadā ir dzimuši 33 šādi bērni). Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par

¹⁷ Saskaņā ar informāciju, kas vizītes laikā tika saņemta no Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes, 2017. gada pirmo desmit mēnešu laikā latviešu valodas testu nokārtoja 620 personas, 204 to nenokārtoja un 349 personas tika no tā atbrīvotas. Šajā pašā laika posmā 695 personas nokārtoja Latvijas Satversmes, vēstures, kultūras un valsts himnas testu, 170 personas šo testu nenokārtoja un 45 tika no tā atbrīvotas. Informācija par visām ar testiem saistītajām prasībām ir pieejama Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes tīmekļa vietnē <http://www.pmlp.gov.lv/en/home/services/citizenship/naturalizacija/>. Interesenti var pārbaudīt savas zināšanas, veicot izmēģinājuma testu tiešsaistē.

¹⁸ Skatīt Trešo nacionālo ziņojumu, 51. lpp.

¹⁹ Latvijas Cilvēktiesību centrs (2016), LCC ziņojums ANO Vispārējam periodiskajam pārskatam.

²⁰ Skatīt Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes tīmekļa vietni (latviešu valodā) http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/documents/iedzivotaju%20re%C4%A3istrs/07022017/ISVG_Latvija_pec_DZGada_VPD.pdf.

to, ka Saeimas deputāti noraidīja Latvijas Valsts prezidenta 2017. gada 12. septembrī Saeimai iesniegto priekšlikumu izdarīt grozījumus likumā „Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības”, kas paredzētu automātisku pilsonības piešķiršanu nepilsoņu bērniem. Tas būtu apsveicamas solis, kas liecinātu par valsts iestāžu vienlīdzīgu attieksmi pret visiem pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem un tādējādi virzītos uz patiesi iekļaujošu sabiedrību.

Rekomendācijas

37. Valsts iestādēm būtu jāizvēlas atvērta un iekļaujoša pieeja Vispārējās konvencijas piemērošanas jomai, paplašinot to ar pastāvīgajiem iedzīvotājiem bez Latvijas pilsonības, tostarp nepilsoņiem.

38. Tie Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji, kuriem nav nevienas valsts pilsonības, būtu jāmotivē iegūt Latvijas pilsonību. Jo īpaši Konsultatīvā komiteja stingri iesaka valsts iestādēm automātiski piešķirt pilsonību visiem Latvijā dzimušajiem nepilsoņu bērniem.

39. Valsts iestādēm ir jāturpina dialogs ar latgaliešu kopienas pārstāvjiem, lai kopīgi izstrādātu atbilstošus pasākumus efektīvākai latgaliešu valodas un kultūras veicināšanai, tostarp apsverot iespēju paplašināt Vispārējās konvencijas aizsardzību attiecībā uz šo kopieni, jo īpaši saistībā ar valodas tiesībām.

Brīvas pašidentifikācijas tiesības

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

40. Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes pārskatīt normatīvos aktus, kas nosaka tautības norādīšanas nepieciešamību personu apliecinošos dokumentos, un nodrošināt, ka šāds ieraksts tiek izdarīts, ievērojot tiesības uz brīvu pašidentifikāciju, kā noteikts Vispārējās konvencijas 3. pantā.

Pašreizējā situācija

41. Konsultatīvā komiteja norāda, ka 2013. gada 29. janvārī tika izdarīti grozījumi Ministru kabineta noteikumos Nr. 134 „Personu apliecinošu dokumentu noteikumi”, ar kuriem katrai personai tika piešķirtas tiesības izvēlēties norādīt vai nenorādīt tās tautību personu apliecinošos dokumentos. Turklāt saskaņā ar Vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņas likumu²¹ personai ir tiesības mainīt ierakstu par tās tautību. Personām, kuras vēlas mainīt savos personu apliecinošos dokumentos norādīto tautību, saskaņā ar likuma 6. pantu ir jāiesniedz „tēva vai mātes dzimšanas apliecība vai izraksts no dzimšanas reģistra, kas pierāda personas radniecību ar tiešajiem augšupējiem radniekiem, un dokumenti, kuri apstiprina šo personu tautību”. Turklāt likums neparedz iespēju norādīt vairākas tautības.

42. Personai, kura vēlas mainīt savu pašreizējo tautības ierakstu uz „latvietis”, ir jāapliecina augstākajai (trešajai) pakāpei atbilstoša personas valsts valodas prasme, bet gadījumos, ja persona ir vecāka par 75 gadiem — vidējai (otrajai) pakāpei atbilstoša personas valsts valodas prasme. Ja persona vēlas pašreizējo tautības ierakstu mainīt pret tautības ierakstu „lībietis (līvs)” un nespēj pierādīt savu etnisko izcelsmi ar dokumentiem, kas apliecina radniecību tiešā augšupejošā līnijā ar personu, kuras reģistrētā tautība ir „lībietis (līvs)”, ir jāiesniedz Ministru kabineta noteiktās lībiešu (līvu) organizācijas atzinums par personas etnisko izcelsmi.

²¹ Skatīt Vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņas likumu, pieejams vietnē <https://likumi.lv/doc.php?id=191209>.

Konsultatīvā Komiteja uzskata, ka šīs prasības ir pretrunā ar tiesībām uz brīvu pašidentifikāciju,²² kas noteikta Vispārējās konvencijas 3. pantā. Tā turklāt norāda, ka tik sarežģītu procedūru tautības ieraksta maiņai uz „latvietis” var uztvert kā izslēgšanas mehānismu. Šo iemeslu dēļ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka iespēja norādīt personas tautību (pat brīvprātīgi) personu apliecinošos dokumentos rada risku nonākt pretrunā ar Vispārējās konvencijas mērķiem un garu.

Rekomendācija

43. Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina valsts iestādes pārskatīt tiesisko regulējumu attiecībā uz personu apliecinošiem dokumentiem un nodrošināt, ka pilnībā tiek ievērotas Vispārējās konvencijas 3. pantā noteiktās brīvas pašidentifikācijas tiesības.

Vispārējās konvencijas 4. pants

Aizsardzība pret diskrimināciju

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

44. Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu visu attiecīgo jomu pilnīgu iekļaušanu pret diskrimināciju vērstos normatīvajos aktos, tostarp saistībā ar diskrimināciju pilsonības dēļ, un nodrošināt pret diskrimināciju vērsto esošo mehānismu efektīvu darbību.

45. Tāpat Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes palielināt cilvēku un finanšu resursus Tiesībsarga birojam, lai veicinātu tā spēju darboties pastāvīgi un efektīvi, un pielikt lielākas pūles, lai uzlabotu iedzīvotāju, jo īpaši mazākumtautību pārstāvju, informētību par tiesībsarga darbu un uzticēšanos tiesībsargam.

Pašreizējā situācija

46. Satversme garantē visu Latvijā dzīvojošo cilvēku vienlīdzību likuma priekšā un tiesību īstenošanu bez jebkādas diskriminācijas.²³ Turklāt nediskriminācijas noteikumi un atšķirīgas attieksmes aizliegums ir iekļauts virknē speciālo likumu.²⁴

47. Konsultatīvā komiteja ar bažām norāda, ka neviens tiesību akts joprojām neaizliedz diskrimināciju etniskās piederības un pilsonības dēļ, neskatoties uz Latvijas Satversmes tiesas pastāvošo tiesu praksi, kurā ir atzīts, ka Satversmē ietvertā diskriminācijas aizlieguma principa mērķis ir novērst iespēju, ka, pamatojoties uz jebkādu nepieņemamu kritēriju, piemēram, rase, tautība vai dzimums, demokrātiskā un tiesiskā valstī tiek ierobežotas cilvēka pamattiesības.²⁵ Tāpat Latvijas Satversmes tiesas tiesu praksē ir nepārprotami izskaidrots, ka atšķirīga attieksme

²² Skatīt ACFC Ceturtā tematiskā komentāra par Vispārējās konvencijas par mazākumtautību aizsardzību piemērošanas jomu (2016) 9. un 10. rindkopu.

²³ Satversmes 91. pants nosaka: „Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.”

²⁴ Skatīt ECRI 2011. gada 9. decembra ziņojumu par Latviju (ceturtais monitoringa cikls), 14.-15. lp.

²⁵ Satversmes tiesas 2008. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2008-37-037, 6. rindkopa, pieejams vietnē www.satv.tiesa.gov.lv/cases/.

nav objektīva un pamatota, ja tai nav leģitīma mērķa vai ja starp izvēlētajiem līdzekļiem un mērķiem nav samērīguma.²⁶

48. Šai sakarā Konsultatīvā komiteja papildus norāda, ka valodas prasības tiek piemērotas faktiski visām profesijām un amatiem, kas iekļauti „Noteikumu par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi” pielikumos ietvertajā profesiju klasifikācijā, t. i., aptuveni 3600 profesijām un amatiem. Starp profesijām, kurās darbiniekiem un pakalpojumu sniedzējiem ir jāapgūst latviešu valoda noteiktā zināšanu līmenī, ir kaprači, aitu gani, zirgkopji un autobusu vadītāji. Šo valodas zināšanu prasību uzdevums ir sasniegt „latviešu valodas politikas mērķus, proti, nodrošināt tiesības brīvi lietot latviešu valodu Latvijas teritorijā jebkurā jomā”.²⁷ Tik plaša valodas zināšanu prasību piemērošanas joma negatīvi ietekmē to personu, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, iespējas ieņemt amatus valsts sektorā. Konsultatīvā Komiteja tomēr norāda, ka praksē lielā daļā vakanču tirdzniecības nozarē krievu valodu zināšanas tiek norādītas kā obligāta prasība darba amata iegūšanai.

49. Saskaņā ar vizītes laikā saņemto informāciju Tiesībsarga birojs katru gadu joprojām saņem ievērojamu un arvien pieaugošu skaitu sūdzību: 248 – 2013. gadā, 263 – 2014. gadā, 284 – 2015. gadā un 387 – 2016. gadā. Liela daļa sūdzību ir iesniegtas saistībā ar diskrimināciju rases, tautības, ādas krāsas un nacionālās izcelsmes dēļ (2016. gadā – 117 no 387 vai 30,2 %) un ar daudzkārtēju diskrimināciju (63 no 387 vai 16,3 %). Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par to, ka saskaņā ar tiesībsarga sniegto informāciju pēdējo gadu laikā nav saņemtas sūdzības no romiem. Tas varētu liecināt par viņu nepietiekamajām zināšanām un neuzticēšanos Tiesībsarga birojam, kas iespējamās diskriminācijas gadījumā varētu nodrošināt efektīvu tiesisko aizsardzību. Konsultatīvā komiteja šajā saistībā norāda arī to, ka tiesībsarga kompetence aprobežojas ar nesaistošu rekomendāciju izdošanu. Kā norāda Konsultatīvā komiteja, pozitīvi ir tas, ka tiesībsarga gada ziņojumi tiek apspriesti Saeimā un tiek nodoti sabiedrības vērtējumam.

Rekomendācijas

50. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes pārskatīt savu pieeju valodas prasmju standartiem, reglamentējot piekļuvi nodarbinātībai valsts sektorā tā, lai novērstu likumā ietvertos šķēršļus, kas ierobežo to personu, kurām latviešu valoda nav dzimtā valoda, piekļuvi nodarbinātībai.

51. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes turpināt sniegt atbalstu Tiesībsarga birojam un turpināt sadarbību ar to, lai ļautu tam efektīvi pildīt savas funkcijas, jo īpaši attiecībā uz rekomendāciju izpildi.

52. Konsultatīvā komiteja stingri iesaka valsts iestādēm, cieši sadarbojoties ar attiecīgajām pilsoniskās sabiedrības organizācijām, uzlabot attiecīgo amatpersonu un arī sabiedrības, jo īpaši romu, informētību par piemērojamajiem nediskriminācijas standartiem, tostarp tiem, kas piemērojami daudzkārtējas diskriminācijas veidiem. Darbs jo īpaši ir jākoncentrē uz personām no kopienām, par kurām ir zināms, kā tās ir visvairāk pakļautas diskriminācijai.

²⁶ Satversmes tiesas 2010. gada 2. februāra spriedums lietā Nr. 2009-46-01, 7. rindkopa, pieejams vietnē www.satv.tiesa.gov.lv/cases/.

²⁷ Skatīt Trešo nacionālo ziņojumu, 32. lpp.

Datu vākšana un efektīvas vienlīdzības veicināšana

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

53. Konsultatīvā komiteja ieteica valsts iestādēm noteikt piemērotus līdzekļus labākai situācijas novērtēšanai attiecībā uz mazākumtautību pārstāvju iespēju baudīt savas tiesības, tostarp saistībā ar ekonomisko un sociālo situāciju, lai izveidotu mērķtiecīgākus pasākumus pilnīgas un efektīvas vienlīdzības veicināšanai sabiedrībā.

Pašreizējā situācija

54. Konsultatīvā Komiteja ar gandarījumu norāda, ka Latvijas Centrālā statistikas pārvalde veic dažādus regulārus pētījumus par ekonomikas jautājumiem, kas satur datus, kas sadalīti pēc etniskās izcelsmes, pirmās valodas un pilsonības, vecuma un dzimuma.²⁸ Jaunākie pētījumi tostarp ir šādi: „Cik Integrēta Ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits”, „Nabadzība Latvijā” un „NIG20. Nabadzības riska indekss pēc pilsonības un vecuma”.²⁹ Šie dažādie pētījumi ļauj novērtēt situāciju mazākumtautību darba tirgū un izglītības līmeni.

55. Arī citas valsts aģentūras nodarbojas ar datu vākšanu savas kompetences jomās. Piemēram, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde publicēja, *inter alia*, pētījumu par Latvijas iedzīvotāju sadalījumu pēc nacionālā sastāva un valstiskās piederības (līdz 2015. gadam). Sabiedrības integrācijas fonds vāc datus par tādām jomām kā trešo valstu pilsoņu nodarbinātība, izglītība, veselības aprūpe un sociālā iekļaušana (skatīt 15. punktu). Īpaši tiek pētīta arī romu sociāli ekonomiskā situācija (jo īpaši attiecībā uz nodarbinātību, izglītību, veselības aprūpi un mājokļiem). 2015. gadā veiktā pētījuma „Romi Latvijā”³⁰ mērķis bija noskaidrot situāciju un apzināt apstākļus, kas kavē romu tautības iedzīvotāju piekļuvi izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes un mājokļa nodrošinājuma pakalpojumiem, un izstrādāt priekšlikumus rīcības pasākumiem kavējošo apstākļu novēršanai.

56. Konsultatīvā komiteja norāda, ka ir izstrādāta virkne romu integrācijas valsts politikas pasākumu, kas, jo īpaši vietējā līmenī, ir iekļauti Nacionālajās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēs 2012.–2018. gadam. Šie pasākumi ir izstrādāti saskaņā ar romu integrācijas kopējiem pamatprincipiem³¹ un ES programmu attiecībā uz romu integrācijas valsts stratēģijām līdz 2020. gadam.³² Pamatnostādnes nosaka politikas mērķus tādās jomās kā izglītība, nodarbinātība, atbalsts romu identitātei un kultūrai, kā arī diskriminācijas un iecietības jautājumos.

²⁸ Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes tīmekļa vietne www.csb.gov.lv.

²⁹ Latvijas Centrālās statistikas pārvalde, „NIG20. Nabadzības riska indekss pēc pilsonības un vecuma (%)”, pieejams vietnē http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_monetara_nab/NI0200.px/?rxid=155adf34-d6b9-477c-a9d1-77e3846d027c.

³⁰ Pētījuma ziņojums 2015. „Romi Latvijā”, pieejams vietnē https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedrības_integracija/Romi/Papildu/romi_latvija_petijums_LV.pdf.

³¹ Skatīt Eiropas Savienības Padomes dokuments 10394/09 par romu integrācijas kopējiem pamatprincipiem, pieejams vietnē <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st10/st10394.en09.pdf>.

³² Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai, „ES programma attiecībā uz romu integrācijas valsts stratēģijām līdz 2020. gadam”, pieejams vietnē http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf.

57. Konsultatīvā Komiteja tomēr norāda, ka romi joprojām saskaras ar lielām un dziļām grūtībām un diskrimināciju, jo īpaši attiecībā uz piekļuvi nodarbinātībai, veselības pakalpojumiem, izglītībai un mājokļa nodrošinājumam. Vairāk nekā puse aptaujāto romu tika atteikts darbs viņu etniskās piederības dēļ (kopumā 82,3 % romu atzina, ka viņi personīgi vai kāds no viņu ģimenes locekļiem trīs gadu laikā pirms aptaujas veikšanas ir piedzīvojuši šādu diskrimināciju).³³ Lai gan situācija ar romu nodarbinātību pēdējo desmit gadu laikā ir uzlabojusies (2003. gadā algotu darbu strādāja mazāk kā 10 % romu, 2015. gada aptauja „Romī Latvijā” liecināja, ka 32,4 % romu sevi identificēja kā ekonomiski aktīvus), romi joprojām lielākoties ir izstumti no darba tirgus. Ir jānorāda, ka Nodarbinātības valsts aģentūra nav pilnībā informēta par situāciju, jo savos datos tā norāda tikai minimālu atšķirību reģistrēto bezdarbnieku skaitā (8,5 % visu iedzīvotāju un 8,7 % romu).³⁴ Tās ir acīmredzamas pretrunas ar pašu romu sniegtajiem datiem, kas tika apkopoti iepriekš minētajā aptaujā. Līdz ar to nav izstrādāta politika un nav finansējuma romu nodarbinātības palielināšanai. Nav pārsteigums, ka izplatītais bezdarbs negatīvi ietekmē romu dzīves apstākļus un viņu iespējas saņemt veselības un sociālās aprūpes pakalpojumus (skatīt 15. rindkopu).

58. Konsultatīvā Komiteja ar gandarījumu norāda uz visiem pasākumiem, kurus Latvijas Cilvēktiesību centrs sadarbībā ar Kultūras ministriju kopš 2015. gada īsteno Eiropas Padomes kampaņas „DOSTA!, Pietiek! Pārkāp aizspriedumiem, iepazīsti romus!” ietvaros. Šīs kampaņas mērķis ir veicināt izpratni par romu kultūru un vēsturi un diskrimināciju, kas Latvijā tiek vērsta pret romiem.

Rekomendācija

59. Konsultatīvā padome mudina valsts iestādes pielikt vairāk pūļu, lai izskaustu pret romiem vērsto nevienlīdzību un diskrimināciju un to apkarotu, konsultējoties ar attiecīgās kopienas pārstāvjiem. Valsts iestādēm ir vairāk jācenšas uzlabot romu dzīves apstākļi un jāveicina efektīva vienlīdzība, pievēršot īpaši uzmanību dzimumu līdztiesības aspektam. Šeit ir nepieciešams saskaņots darbs, lai nodrošinātu atbilstošu piekļuvi izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes un sociālajiem pakalpojumiem.

Vispārējās konvencijas 5. pants

Atbalsts pie mazākumtautībām piederošu personu kultūras un identitātes saglabāšanai un attīstībai

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

60. Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes palielināt atbalstu kultūras pasākumiem un projektiem, kuru mērķis ir saglabāt konkrētu mazākumtautību identitāti un kultūru, un efektīvāk konsultēties ar mazākumtautību pārstāvjiem par kultūras un integrācijas politikas jautājumiem, lai nodrošinātu, ka viņu viedokļi un bažas tiek pienācīgi izvērtēti un ņemti vērā. Tā aicināja valsts iestādes nodrošināt, ka uzraudzības iestādēs, kas pārskata atbalsta piešķiršanu, tiek pārstāvētas mazākumtautību organizācijas.

³³ Skatīt Pētījuma ziņojuma 30. zemsvītras piezīmi, 61. lp.

³⁴ Turpat, 66. lp.

Pašreizējā situācija

61. Konsultatīvā komiteja norāda, ka kopš 2014. gada Kultūras ministrija piešķir finansējumu projektiem, kuru mērķis ir veicināt pilsoniskās sabiedrības iesaisti un atbalstīt mazākumtautību NVO, kur atsevišķa budžeta pozīcija ir īpaši paredzēta mazākumtautību organizācijām. Valsts iestāžu izmantotais galvenais mehānisms ir finanšu atbalsts jumta organizācijai „Itas Kozakēvičas Latvijas Nacionālo Kultūras Biedrību Asociācija” (LNKBA), kas apvieno 26 Latvijā dzīvojošu dažādu tautību kultūras biedrības un savienības un kuras uzdevums ir nodrošināt minoritāšu kultūru uzturēšanu un attīstību un veicināt starpkultūru dialogu, īstenojot minoritāšu organizāciju pasākumus (skatīt 9. rindkopu). LNKBA spēlē svarīgu lomu Kultūras ministrijas Mazākumtautību nevalstisko organizāciju pārstāvju konsultatīvajā komitejā. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē nacionālajā ziņojumā iekļauto informāciju par to, ka tās darbības veicināšanai šīs organizācijas rīcībā ir nodota ēka Rīgā.³⁵

62. Kopš 2012. gada Latvijas Nacionālās kultūras centrs ir izstrādājis apmācību programmu „Kultūras vēstnieki”, kuras mērķi ir apmācīt Latvijas kultūras vēstniekus par kultūras daudzveidību, identitāti un sabiedrības saliedētību. Turklāt kopš 2014. gada centrs organizē Mazākumtautību radošās nometnes, izglītojot Latvijas mazākumtautību kolektīvu vadītājus to kapacitātes un mākslinieciskā snieguma uzlabošanai, gatavojoties kārtējiem Vispārējiem latviešu Dziesmu un Deju svētkiem Latvijas simtgades kontekstā, bet kopš 2015. gada – jauniešiem paredzētu programmu „Jaunie Kultūras vēstnieki”. Īpaši liels darbs tiek veikts, lai sagatavotos kultūras pasākumiem, kas tiek organizēti Latvijas simtgades svētkiem 2018. gadā.

63. Daudzi mazākumtautības kultūras centri, piemēram, baltkrievu, poļu un ukraiņu kultūras centri Daugavpilī, saņem Kultūras ministrijas atbalstu un sadarbojas ar Latvijas institūcijām un kultūras iestādēm. Atbalsts tiek sniegts arī Romu vēstures un mākslas muzejam un biedrībai „Romu Kultūras Centrs”. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par to, ka lielākā daļa projektu tomēr koncentrējas uz tradicionālajām kultūras izpausmēm – dziesmām, mūziku, dejām, amatniecības izstrādājumiem un kulināriju. Lai arī šīs iniciatīvas pašas par sevi ir slavējamas, tās riskē atainot tikai mazākumtautību folkloru. Konsultatīvā Komiteja uzskata, ka ir svarīgi, lai šis atbalsts tiktu paplašināts, papildus tradicionālajām kultūras izpausmēm atainojot arī mūsdienu kultūru.

64. Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris ir vecākais krievu teātris ārpus Krievijas (tas tika atklāts 1883. gada 2. oktobrī) un turpina piedāvāt repertuāru krievu valodā. Savukārt Daugavpils teātris, Leļļu teātris un Jaunais Rīgas teātris savā repertuārā iekļauj izrādes krievu valodā.³⁶ Kopš 2011. gada no septiņiem (trīs Rīgā, četri Latgalē) līdz deviņiem (divi Rīgā, septiņi Latgalē) ir pieaudzis amatieru teātru skaits, kuros darbojas krievu kolektīvi. Vairākumam muzeju Latvijā ir tīmekļa vietnes krievu valodā, un tie piedāvā arī gida pakalpojumus krievu valodā. Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris piedāvā koncertprogrammu latviešu un krievu valodā.

65. Konsultatīvā komiteja norāda arī uz pozitīvi vērtējamiem pasākumiem, piemēram, Kultūras ministrijas piedāvāto atbalstu cilvēkiem, kas vēlas saglabāt, apgūt un nostiprināt latgaliešu valodu.

³⁵ Trešais nacionālais ziņojums, 12. lpp.

³⁶ Turpat, 13. lpp.

66. Publiskajās bibliotēkās ir grāmatas un citas publikācijas dažādās valstī dzīvojošo mazākumtautību valodās. Bibliotēkās pieejamo izdevumu skaits krievu valodā veido 40 % kopējās kolekcijas. Latvijas Nacionālajā bibliotēkā 33 % publikāciju ir krievu valodā un 2 % - citu mazākumtautību valodās.³⁷ Publiskajās bibliotēkās, kas darbojas pašvaldību teritorijās Lietuvas, Igaunijas un Krievijas pierobežā, plašāk nekā citur ir pieejamas grāmatas attiecīgo robežvalstu valodās.

67. Konsultatīvā padome norāda, ka 2013. gada septembrī Rīgas pilsētas dome Rīgā izveidoja NVO māju. Kopš tā laika vairāk nekā 140 NVO ir noorganizējušas vairāk nekā 2920 pasākumus. Divpadsmit mazākumtautību NVO šajā ēkā rīko regulārus mēģinājumus, bet 17 mazākumtautību NVO tur regulāri organizē pagaidu un pastāvīgās izstādes. Pašvaldība finansē šos pasākumus, piešķirot 7000 EUR vienam pasākumam, un NVO nav jāiegulda vairāk par 5 % no pasākuma kopējām izmaksām.

Rekomendācija

68. Papildus veicinošajiem projektiem, kuru mērķis ir iepazīstināt sabiedrību ar mazākumtautību tradicionālo folkloru, valsts iestādes tiek lūgtas atbalstīt arī mūsdienu kultūras projektus. Atbalsts būtu jāpaplašina ar iniciatīvām, kurās tiek iesaistīti mazākumtautību jaunieši un personas, kas rūpējas par mazākumtautības pārstāvju ikdienas vajadzībām.

Vispārējās konvencijas 6. pants

Aizsardzība pret diskrimināciju, naidīgumu vai vardarbību uz etniskās piederības pamata

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

69. Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes grozīt normatīvos aktus un pastiprināt esošos tiesiskās aizsardzības līdzekļus, lai novērstu naida runu pret minoritātēm, jo īpaši internetā. Turklāt Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes pastiprināt centienus, lai publiski nosodītu un attiecīgi sodītu jebkāda veida neiecietību pret minoritātēm.

Pašreizējā situācija

70. Konsultatīvā komiteja atgādina, ka saskaņā ar Latvijas Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 14. punktu noziedzīga nodarījuma izdarīšana rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ ir atbildību pastiprinošs apstāklis. Tā arī norāda, ka 2014. gada 15. maijā un 2014. gada 29. oktobrī Krimināllikumā tika veikti grozījumi, ieviešot būtiskas izmaiņas naida nozieguma regulējumā (Krimināllikuma 48., 78., 149.¹ un 150. pants).

71. Saskaņā ar šiem grozījumiem Krimināllikuma 78. pants nosaka kriminālatbildību par darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu. Krimināllikuma 74.¹ pants tika grozīts, lai noteiktu kriminālatbildību par „par genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara nozieguma publisku slavināšanu vai īstenotā genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara nozieguma, tai skaitā PSRS vai nacistiskās Vācijas īstenotā genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara nozieguma pret Latvijas Republiku un tās iedzīvotājiem, publisku slavināšanu, noliegšanu,

³⁷ Turpat, 22. lpp.

attaisnošanu vai rupju noniecināšanu”.³⁸ Krimināllikuma³⁹ 149.¹ pants nosaka kriminālatbildību par diskrimināciju „rasu, nacionālās, etniskās vai reliģiskās piederības dēļ vai par cita veida diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums”.⁴⁰ Savukārt Krimināllikuma 150. pants nosaka kriminālatbildību par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ (ieskaitot personas seksuālo orientāciju), ja ar to radīts būtisks kaitējums. Smagāki sodi ir paredzēti tad, ja iepriekš minētos noziedzīgos nodarījumus ir izdarījusi valsts amatpersona vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai personu grupa vai ja tas izdarīts, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu.

72. Konsultatīvā komiteja norāda, ka pārbaudot, vai apsūdzētais ir izdarījis Krimināllikuma 78. pantā minēto noziedzīgo nodarījumu rasistisku motīvu vadīts, Latvijas tiesas balstās uz Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu praksi, kas definē „rasismu” kā „pārliecību, ka tādi faktori kā rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, valstspiederība vai etniskā piederība var kalpot par pamatu nicinājumam pret personu vai personu grupu, vai uzskata, ka viena persona vai personu grupa ir pārāka par citu personu vai personu grupu.”⁴¹

73. Turklāt 2013. gada 22. maijā tika grozīts Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums, kas nosaka, ka komerciāli paziņojumi nedrīkst mudināt uz naidu vai aicināt diskriminēt jebkuru personu vai personu grupu dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, valstspiederības, reliģiskās piederības vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai citu apstākļu dēļ. Turklāt likums „Par sapulcēm, gājieniem un piketiem” (10. panta otrā daļa) nosaka, ka ir aizliegts vērsties pret Latvijas Republikas neatkarību, izteikt priekšlikumus par Latvijas valsts iekārtas vardarbīgu grozīšanu, aicināt nepildīt likumus, sludināt vardarbību, nacionālo un rasu naidu, klaju nacisma, fašisma vai komunisma ideoloģiju, veikt kara propagandu, kā arī slavēt vai aicināt izdarīt noziedzīgos nodarījumus un citus likumpārkāpumus. Saskaņā ar šī likuma grozījumiem, kas tika pieņemti 2013. gada novembrī, pašvaldība ir tiesīga pieņemt lēmumu aizliegt pasākuma norisi, ja tiek konstatēts, ka tā rīkošana apdraudēs citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību vai tikumību un minētos apdraudējumus nav iespējams novērst, nosakot ierobežojumus attiecībā uz pasākuma norisi.

74. Satversmes 100. pantā un starptautiskajos cilvēktiesību nolīgumos ietvertā runas brīvība ir pamattiesības, ko Latvijā aizsargā likums. Tomēr runas brīvība neietver „naida runu”, t. i., mutisku vai rakstisku kūdīšanu uz rasu, nacionālo vai etnisko naidu vai naidīgumu pret kādu personu vai grupu sabiedrībā. Konsultatīvā komiteja norāda, ka Latvijas tiesas ir izskatījušas vairākas lietas, kurām ir piemērojams Krimināllikuma 78. pants. Šīs lietas bija saistītas ar

³⁸ Turpat, 16.-17. lp.

³⁹ Krimināllikuma 149.¹ pantā ir teikts:

„(1) Par diskrimināciju rasu, nacionālās, etniskās vai reliģiskās piederības dēļ vai par cita veida diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums, —soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

(2) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ja to izdarījusi valsts amatpersona vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai personu grupa vai ja tas izdarīts, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, —soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.”

⁴⁰ Pamatojums „nacionālā” un „reliģiskā piederība” tika pievienots grozījumos, kas stājās spēkā 2014. gada 29. oktobrī.

⁴¹ Skatīt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2007. gada 4. aprīļa lēmumu krimināllietā Nr. 11511001005 (nav publicēts).

personām, kuras dažādās tīmekļa vietnēs, ziņu portālos, sociālajos tīklos u. c. izteica naidīgus komentārus. Šie komentāri bija vērsti galvenokārt pret latviešiem,⁴² ebrejiem⁴³, krieviem⁴⁴ un romiem.⁴⁵ Krimināllikuma 78. pantā minētā noziedzīgā nodarījuma esamību novērtē arī attiecībā uz tādām darbībām kā naidīgu vēstuļu sūtīšana amatpersonām⁴⁶ un prettiesisku darbību veikšana kapsētā.⁴⁷

75. Pēdējās apsūdzības tika vērstas tostarp pret personu, kura ievietoja komentārus ziņu portālā, aicinot uz nacionālo, etnisko un rasu naidu un ienaidu starp dažādu tautību pārstāvjiem, paužot nicinājumu pret viņiem un lietojot vulgārus apzīmējumus un salīdzinājumus;⁴⁸ citai personai tika piespriesta brīvības atņemšana uz četriem mēnešiem par tādu komentāru publicēšanu tīmekļa vietnē, kas puda negatīvu, aizskarošu un nicinošu attieksmi pret konkrētu tautību un veicināja sabiedrībā negatīvu un naidīgu viedokli par konkrētu tautību, izraisot sabiedrībā naidu, kūdod uz konfliktiem un veicinot nacionālā naida kurināšanu.⁴⁹ Citā nolēmumā tika konstatēts, ka citas personas izteiktu naidīgu komentāru pārpublicēšana arī ir tikpat smags noziedzīgs nodarījums kā paša teksta uzrakstīšana.⁵⁰ Konsultatīvā komiteja jo īpaši norāda, ka Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa spriedumā uzsvēra, ka tāda viedokļa paušana, kas jebkura iemesla dēļ šķiro personas, vienā sabiedrības daļā rada naidu pret citu sabiedrības daļu vai var izraisīt nepatiku vai pat naidu pret attiecīgajām personu grupām, ir pretrunā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. un 17. pantu un Satversmes 91. pantu.⁵¹

76. Konsultatīvā komiteja norāda uz vairākiem svarīgiem gadījumiem, kad publisku personu naidu uzkurinošiem paziņojumiem nav sekojusi valsts iestāžu rīcība, radot nesodāmības iespaidu un pretrunas. Viens no šādiem paziņojumiem ir kāda rakstnieka sniegta intervija, kas tika publicēta

⁴² Piemēram, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2015. gada 21. septembra spriedums lietā Nr. 11840000915, Rīgas pilsētas Kurzemes priekšpilsētas tiesas 2014. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 11840001414, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv>, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 11840001513, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv>.

⁴³ Piemēram, Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 18. septembra spriedums lietā Nr. 11840003713, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv>, Cēsu rajona tiesas 2014. gada 29. jūlija spriedums lietā Nr. 11840002510, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv>.

⁴⁴ Rīgas pilsētas Kurzemes priekšpilsētas tiesas 2014. gada 22. janvāra spriedums lietā Nr. 11840004913, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv>

⁴⁵ Valmieras rajona tiesas 2015. gada 7. maija spriedums lietā Nr. 11840003614, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv>.

⁴⁶ Augstākās tiesas 2014. gada 24. aprīļa lēmums lietā Nr. 11840000811, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv>.

⁴⁷ Rīgas apgabaltiesas 2015. gada 26. janvāra spriedums lietā Nr. 11094119210, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv> (daļa no sprieduma vēl nav stājusies spēkā).

⁴⁸ Rīgas pilsētas Kurzemes priekšpilsētas tiesas 2014. gada 22. janvāra spriedums lietā Nr. 11840004913, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>.

⁴⁹ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 11840001013, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>.

⁵⁰ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 18. septembra spriedums lietā Nr. 11840003713, pieejams vietnē <https://manas.tiesas.lv>.

⁵¹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2016. gada 17. marta spriedums lietā Nr. 11840000313.

dienas laikrakstā⁵², un viedoklis, kas tika publicēts dienas laikrakstā *Latvijas Avīze*, aicinot izsūtīt 750 000 „krievu kolonistu” no Latvijas kā priekšnoteikumu bēgļu uzņemšanai.⁵³

77. Konsultatīvā komiteja ar bažām norāda, ka Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija sodīja pazīstamu kino režisoru un politiķi, Saeimas deputātu, kurš 2017. gada maijā publicēja rakstu „Mērķis: latviešu Latvija”⁵⁴, ar vieglāko iespējamo sodu – mutisku brīdinājumu.⁵⁵ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka šāda iecietība sūta nepareizu signālu sabiedrībai, iedrošinot politiķus un citas publiskas personas sniegt naidu kurinošus un strīdīgus paziņojumus. Tam, ka politiķi un citas publiskas personas lieto šādu diskriminējošu un uzbrūkošu valodu, ir kaitīga ietekme uz starpetniskajām attiecībām un Latvijas sabiedrības integrāciju. Tas galu galā vājina valsti un tās institūcijas. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka politiķiem būtu jācenšas veicināt uz savstarpēju cieņu un sapratni balstīta saliedētība, tolerance un līdzaspastāvēšana.

78. Datus par rasistiski motivētu noziegumu izplatību un to gadījumu skaitu, kas ir saistīti ar naida noziegumiem un kūdīšanu uz rasu naidu, sistemātiski apkopo Iekšlietu ministrija, tiesībsargājošās iestādes, Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departaments, Tieslietu ministrijas Tiesu administrācija un Latvijas Republikas Drošības policija un nodod tos Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojam (ODIHR).⁵⁶ Turklāt Latvija aktīvi piedalās Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras izveidotajā darba grupā cīņai pret naida noziegumiem. Policijā reģistrēto naida noziegumu skaits ir neliels. Pēdējo piecu gadu laikā vislielākais skaits šādu noziegumu tika reģistrēts 2013. gadā (22) un mazākais – 2015. un 2016. gadā (11 katrā gadā).

79. Kopš 2014. gada tiesībsargājošo iestāžu apmācību programmās ir iekļauta apmācība par cīņu pret naida noziegumiem. Turklāt tiek organizēti vairāki informatīvi pasākumi ar mērķi stiprināt policistu kapacitāti. Šādos pasākumos ietilpst Valsts policijas koledžas 2013.-2016. gadā organizētie trīs semināri „Naida noziegumu identifikācija un prevencija”. Semināros piedalījušies dalībnieki no Valsts policijas, Tiesībsarga biroja, Augstākās tiesas, Prokuratūras, Iekšlietu ministrijas, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas, Valsts izglītības satura centra un nevalstisko organizāciju pārstāvji. Visiem šo pasākumu dalībniekiem tika izsniegtas īpaši izstrādātas rokasgrāmatas latviešu valodā par naida noziegumiem.⁵⁷

80. Arī pilsoniskā sabiedrība Latvijā ir pastiprinājusi centienus uzlabot sabiedrības un tiesībsargājošās iestāžu informētību par nepieciešamību ieguldīt vairāk darbu, lai novērstu un sodītu naida runu. Laikā no 2014. gada 1. jūlija līdz 31. oktobrim Latvijas Cilvēktiesību centrs īstenoja projektu „NVO kapacitātes stiprināšana, lai ierobežotu kūdīšanu uz naidu internetā”. Šajā laikā centra eksperti uzraudzīja interneta ziņu portālos, laikrakstu un žurnālu tiešsaistes

⁵² Skatīt „Rancānam nav taisnība par krieviem, bet tas nav noziegums.” LETA, 2014. gada 2. oktobris, pieejams vietnē <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/pb-rancans-ne-prav-naschet-russkih-no-eto-ne-prestuplenie.d?id=45046450>.

⁵³ Mediju ziņojums *Русских Латвии предложили срочно депортировать*, pieejams vietnē <http://www.mixnews.lv/ru/society/news/2015-08-27/183298> (<http://vesti.lv/news/russkih-latvii-predlozhili-srochno-deportirovaty>).

⁵⁴ Raksts, kurā par krieviem runā uzbrūkošā veidā, tika publicēts *Nacionālajās ziņās* un ievietots autora Twitter kontā, pieejams vietnē <https://twitter.com/EdvinsSnore/status/865495364370972672/photo/1>.

⁵⁵ Freecity.lv, Šnore par paziņojumu par „krievu utīm” tiek cauri ar mutisku brīdinājumu (*Шноре за высказывание о "русских вшах" отделался устным предупреждением* (krievu valodā), publicēts 2017. gada 14. jūnijā, pieejams vietnē www.freecity.lv/politika/43283/).

⁵⁶ OSCE ODIHR Ziņojumi par naida noziegumiem, pieejams vietnē <http://hatecrime.osce.org/latvia>.

⁵⁷ Skatīt Trešo nacionālo ziņojumu, 24. lpp.

versijās, kā arī sociālajos tīklos publicēto saturu un komentārus ar mērķi apzināt naidīgu saturu un pārbaudīt dažādu ziņošanas metožu efektivitāti.

81. Konsultatīvā komiteja vērtē šos pasākumus atzinīgi. Tā norāda arī to, ka 2016. gadā tiesībsargs publicēja pētījumu „Naida runas un naida noziegumu atpazīšanas un izmeklēšanas prakses problēmaspekti Latvijas Republikā”, kur viņš ieteica vairāk stratēģisku pieeju, strādājot ar naida noziegumiem, stiprinot krimināllikuma īstenošanu un veicot preventīvus pasākumus. Pētījumā arī norādīts, ka tiesībsardzības aģentūrām nav vienotas izpratnes par naida nozieguma jēdzienu, un ieteikts izstrādāt metodiku naida noziegumu atpazīšanai, atklāšanai un izmeklēšanai.

Rekomendācijas

82. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes nodrošināt spēcīgāku, ātrāku un efektīvāku rīcību, lai novērstu un izmeklētu nodarījumus, kas izdarīti ar rasistisku vai ksenofobisku motīvu, un sauktu pie atbildības par šāda nodarījuma izdarīšanu un nodrošinātu šī fenomena pastāvīgu uzraudzību sabiedrībā.

83. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes cīnīties pret stereotipiem un aizspriedumiem politiskajā diskursā un veicināt iecietību un starpkultūru dialogu visā sabiedrībā kopumā. Jo īpaši ir svarīgi nekavējoties īstenot īpašus mērķtiecīgi izstrādātus pasākumus, piemēram, informatīvas kampaņas, cita starpā, medijos, lai neitralizētu ksenofobijas izpausmes sabiedrībā.

84. Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina valsts iestādes pienācīgi sodīt visus, kas izrāda neiecietību, un publiski nosodīt necieņu pret minoritātēm.

Integrācija un iecietības veicināšana

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

85. Konsultatīvā komiteja konstatēja, ka Latvijas sabiedrībā kopumā valda iecietība un cieņa, bet vēl joprojām problemātiska ir sabiedrības efektīva integrācija. Tā aicināja valsts iestādes, īstenojot integrācijas pamatnostādnes un savu rīcības plānu, par prioritātēm noteikt iekļaušanu un dialogu. Konsultatīvā komiteja turklāt aicināja valsts iestādes koncentrēt savus integrācijas centienus un saistītās sabiedrības diskusijas uz to, lai nodrošinātu, ka minoritāšu pārstāvju klātbūtne un ieguldījums sabiedrībā ir gaidīts un novērtēts, un ka mērķis ir plašāka sociālā saliedētība, respektējot konkrēto mazākumtautību identitāti, nevis pievērst uzmanību tikai kultūras integrācijai.

Pašreizējā situācija

86. Konsultatīvā komiteja norāda, ka valsts iestādes ir turpinājušas veicināt sabiedrības integrāciju. 2011. gadā pieņemto Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu 2012.-2018. gadam galvenie mērķi ir diskriminācijas izkaušana un sociāli atstumto grupu iekļaušana sabiedrībā. Pamatnostādnes nosaka pasākumus, kuru mērķis ir attīstīt pilsonisko izglītību un līdzdalību, uzlabot latviešu valodas prasmi un tās stāvokli sabiedrībā, stiprināt Latvijas kultūras telpu kā pamatu sabiedrības integrācijai un attīstīt sajūtu, ka Latvija ir daļa no Eiropas. Pamatnostādņu izstrādes un atjaunināšanas laikā tika nodrošināta plaša sabiedrības informēšana un sabiedriskā apspriešana, tostarp iesaistot Kultūras ministrijas izveidotos konsultatīvos mehānismus mazākumtautību jautājumos.

87. Pamatnostādnēs sabiedrības integrācija tiek skaidrota kā visu Latvijā dzīvojošo cilvēku iekļaušana sabiedrībā, neraugoties uz to nacionālo piederību un pašidentifikāciju. Integrācijas kopīgais pamats ir latviešu valoda, piederības sajūta Latvijas valstij, cieņa pret Latvijas unikālo kultūrtelpu, kopīgas sociālās atmiņas veidošana, pilsoniskā līdzdalība. Integrācija vienlaikus nozīmē valstsnācijas atvērtību un cieņu pret mazākumtautību savpatnību un to pārstāvju tiesībām saglabāt savu atšķirīgo identitāti. Integrācijas uzdevums ir arī veicināt imigrantu iekļaušanos sabiedrībā.

88. Lai sasniegtu pamatnostādnēs noteiktos mērķus, kopš 2012. gada tiek īstenotas vairākas informatīvas iniciatīvas; valsts pārvaldes un vietējo pašvaldību iestāžu darbiniekiem, darba devējiem, žurnālistiem un dažādiem profesionāļiem tika organizēti semināri. Tāpat valsts iestādes veica daudzus dažādām sabiedrības grupām paredzētus izglītojošus pasākumus par mazākumtautību personu, tostarp romu, un trešo valstu pilsoņu iekļaušanu.

89. Pamatnostādņu īstenošanas monitorings ir uzticēts koleģiālajai padomei, kuru vada kultūras ministre. Tās uzdevumi ir pārskatīt Kultūras ministrijas sagatavotos dokumentus un plānotos pasākumus un pieprasīt no citām valsts aģentūrām informāciju par to gada darba plāniem pamatnostādņu īstenošanā un ziņojumus par to īstenošanu. Diemžēl institucionālās struktūras un uzraudzības padomes ierobežotās ietekmes dēļ daudzas sociālās integrācijas politikas jomas tiek atstātas ārpus šī padomes efektīvās uzraudzības.

90. Balstoties uz pašreizējo pamatnostādņu sniegto pieredzi, valsts iestādes, konsultējoties ar partneriem no pilsoniskās sabiedrības, šobrīd izstrādā jaunas Sociālās integrācijas politikas pamatnostādnes 2019.-2020. gadam. Uz šī viedokļa sagatavošanas dienu jaunās pamatnostādnes vēl nebija publicētas un Konsultatīvajai komitejai nebija iespējas ar tām iepazīties. Šai sakarā Konsultatīvā komiteja papildus norāda, ka Sabiedrības saliedētības politikas ekspertu grupa, kas izveidota Valsts prezidenta paspārnē, publicēja ziņojumu, ierosinot grozījumus pamatnostādņu projektā un rekomendējot, piemēram, automātiski piešķirt pilsonību nepilsoņu bērniem, aicināt valsts pārvaldes pārstāvjus lietot krievu valodu, atbildot uz jautājumiem krievu valodā rakstošiem vai raidošiem plašsaziņas līdzekļiem un publiskot stāstus par veiksmīgu integrāciju. Konsultatīvā komiteja ar dziļu nožēlu norāda, ka priekšlikums automātiski piešķirt pilsonību nepilsoņu vecāku jaundzimušajiem bērniem, ko Valsts prezidents iesniedza Saeimai, 2017. gada jūlijā tika noraidīts. Tāpat Sabiedrības saliedētības politikas ekspertu grupa ieteica izstrādāt jaunu vidējā termiņa plānošanas dokumentu "Saliedētas sabiedrības pamatnostādnes Latvijā 2019.–2025. gadam", kas piedāvātu jaunas politikas iniciatīvas, kā arī jaunas stratēģiskās komunikācijas iespējas.

91. Sabiedrības integrācijas fonds sadarbībā ar Kultūras ministriju, Tiesnešu mācību centru un pilsoniskās sabiedrības organizācijām 2013.-2014. gadā īstenoja projektus programmas „Dažādi cilvēki. Atšķirīga pieredze. Viena Latvija” ietvaros. Šīs programmas uzdevums ir cīnīties pret diskrimināciju un veicināt dažādību. Šīs programmas ietvaros veiktie pasākumi ietvēra sadarbības tīkla izveidi starp valsts pārvaldes iestādēm un NVO, nediskriminācijas politikas efektīvas uzraudzības sistēmas pamatnostādņu izstrādi, sabiedrības informētību uzlabojošu pasākumu īstenošanu, kā arī vairāku īstfilmu sērijas radīšanu par diskrimināciju dzimuma, etniskās piederības, invaliditātes, rases, reliģiskās piederības, seksuālās orientācijas un vecuma dēļ.

92. Kopš 2014. gada Latvijā 16. novembrī tiek atzīmēta Starptautiskā tolerances diena. Kultūras ministrijas aizbildnībā reizi gadā tiek organizēts forums, kurā tiek apspriesti

mazākumtautību aktuālākie jautājumi. Forums pulcē aptuveni 200 dalībniekus, tostarp mazākumtautību, pilsoniskās sabiedrības un valsts iestāžu pārstāvjus, kā arī ekspertus un citus interesentus. Tāpat Kultūras ministrija sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu regulāri atbalsta pilsoniskās sabiedrības aktivitātes, kuru mērķis ir veicināt sociālo taisnīgumu, demokrātiju, ilgtspējīgu izaugsmi un starpkultūru dialogu, tostarp cīņu pret rasismu, ksenofobiju un diskrimināciju.

93. Valsts iestāžu centieni veicināt sabiedrības saliedētību un iecietību ir guvuši tikai daļējus panākumus. Saskaņā ar Sabiedrības integrācijas fonda veikto pētījumu 2015. gadā vairāk nekā 40 % trešo valstu pilsoņu (43,1 %) ir norādījuši, ka vismaz vienā no situācijām ir piedzīvojuši diskriminējošu attieksmi.⁵⁸ Trīs visbiežāk minētās situācijas ir, pirmkārt, uz ielas un sabiedriskajā transportā (21,5 %), valsts institūcijās vai kontaktos ar valsts institūciju pārstāvjiem, robežsardzi un policiju (14 %) un veselības aprūpes iestādēs (12,4 %). Saskaņā ar Sabiedrības integrācijas fonda iegūtajiem datiem valsts iestādes biežāk diskriminēja nepilsoņus ar pagaidu uzturēšanās atļauju nekā nepilsoņus ar pastāvīgo uzturēšanās atļauju (attiecīgi 15,5 % un 9,9 %). Saskaņā ar pieejamo informāciju 17,3 % respondentu ir saskārušies ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi etniskās piederības vai reliģiskās pārliecības dēļ.⁵⁹

94. Valsts iestādes turpina veicināt izpratni par romiem un viņu lomu Latvijas sabiedrībā un vēsturē. Tās piedāvā regulāru atbalstu romu NVO īstenotajiem projektiem (diviem projektiem 2013. gadā un četriem projektiem 2014. gadā). Daži no romu NVO īstenotajiem projektiem ir izstāde „Romu-čigānu holokausts Latvijā (1941-1945)”, Starptautiskais romu kultūras festivāls un projekts „Iepazīsti Latvijas romus – sagrauj stereotipus un iesaisties savstarpējā dialogā”. Šo projektu mērķis ir veicināt sabiedrības (īpaši jauniešu) izglītošanu un informēšanu par romu kultūru, dzīvi un vēsturi Latvijā, lai mazinātu sabiedrībā pastāvošus aizspriedumus un negatīvos stereotipus pret romu kopienas pārstāvjiem.⁶⁰

Rekomendācijas

95. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes iesaistīt mazākumtautību pārstāvjus diskusijās par Latvijas sabiedrības integrāciju. Šis process ir jābalsta uz cieņu pret dažādību, kā arī uz izpratni par to, ka mazākumtautību pārstāvji ir līdzvērtīga un neatņemama Latvijas sabiedrības daļa.

96. Valsts iestādēm ir jāpabeidz darbs pie Sociālās integrācijas politikas pamatnostādņem 2019.-2020. gadam un jāpublicē šis dokuments, kā arī jānodrošina, ka saskaņā ar šīm pamatnostādņem ieviestās iniciatīvas tiek īstenotas ciešā sadarbībā ar mazākumtautību pārstāvjiem veidā, kas veicina un aizsargā minoritāšu identitāti, kultūru un valodu kā Latvijas sabiedrības būtisku daļu.

97. Valsts iestādēm ir jāizvirza mērķis veicināt sabiedrības integrāciju kā divvirzienu procesu, jo īpaši, veicinot visu sabiedrības segmentu aktīvu līdzdalību visās būtiskajās jomās,

⁵⁸ Skatīt Rasu diskriminācijas novēršanas komitejas Apvienoto sesto līdz divpadsmito periodisko ziņojumu, ko Latvija iesniedza saskaņā ar Konvencijas 9. pantu, parakstīts 2007. gadā, 29. lpp., 2017. gada 10. novembris, pieejams vietnē http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CERD%2FC%2FLVA%2F6-12&Lang=en.

⁵⁹ Pētījums "Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā" (2015), Sabiedrības integrācijas fonds, pieejams vietnē http://www.sif.gov.lv/images/files/SIF/tres-valst-pils-port/Gramata_pilsonu_290615_web.pdf.

⁶⁰ Skatīt Trešo nacionālo ziņojumu, 15.-16. lpp.

piemēram, vienlīdzīgās nodarbinātības, izglītošanās un kultūras iespējās, un sekmējot starpkultūru kontaktus ar citiem sabiedrības locekļiem, neapstājoties pie latviešu valodas prasmju uzlabošanas. Paturot prātā šo mērķi, valsts iestādēm ir jāapsver iespēja izveidot specializētu struktūru, piemēram, sekretariātu vai biroju, kuras funkcijās ietilptu rīcības plānu izstrāde pamatnostādņu īstenošanai, kā arī sociālās saliedētības politikas koordinēšana visās attiecīgajās nozarēs.

Vispārējās konvencijas 7. pants

Pulcēšanās un biedrošanās brīvība

Pašreizējā situācija

98. Konsultatīvā komiteja norāda, ka saskaņā ar nacionālajā ziņojumā sniegto informāciju valsts iestādes pasūtīja pētījumu projektu⁶¹, lai analizētu mazākumtautību līdzdalības iespējas un mazākumtautību NVO darbību. Saskaņā ar pētījuma rezultātiem 2015. gadā Latvijā bija reģistrētas 426 biedrības un nodibinājumi, kuru statūti liecina par darbu ar mazākumtautībām, un no tām 309 ir uzskatāmas par mazākumtautību biedrībām, savukārt 117 – par saistītajām biedrībām (to vidū valodu mācību centri, dažādu tautu deju studijas, sadarbības organizācijas starp Latviju un citām pasaules valstīm, sadraudzības biedrības starp latviešiem un citu tautību pārstāvjiem u.tml.).

99. Saskaņā ar ⁶²Ministru kabineta 2017. gada 21. februārī⁶³ pieņemtajiem grozījumiem 2009. gada „Noteikumos par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi”, NVO valdes locekļiem ir nepieciešamas C līmeņa 1. pakāpes latviešu valodas zināšanas. Noteikumu grozījumi paredz iespējamās atkāpes no šīs prasības attiecībā uz mazākumtautību NVO valdes locekļiem. Saskaņā ar piemērojamo kārtību tās var pieprasīt Valsts valodas centram⁶⁴ (kas ir pakļauts Tieslietu ministrijai) piemērot to valdes locekļiem zemākas prasības. Tomēr Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par to, ka joprojām nav definēti Valsts valodas centra piemērotie kritēriji, apsverot šādas atkāpes, un pati procedūra ir birokrātisks šķērslis pulcēšanās brīvībai.

100. Konsultatīvā komiteja pauž bažas par to, ka latviešu valodas prasmes prasība attiecībā uz mazākumtautību valdes locekļiem dažos gadījumos var liegt dažām personām, jo īpaši Latgales reģionā (kur latviešu valodas vide ir ierobežota un mazākumtautību pārstāvju latviešu valodas prasme ir zemāka par vidējo) turpināt aktīvi piedalīties pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs. Tas

⁶¹ Skatīt Baltijas Sociālo zinātņu institūta (BISS) pētījumu „Mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos Latvijā”, pieejams vietnē www.km.gov.lv/lv/ministrija/sabiedribas_integracija.html (latviešu, angļu un krievu valodā).

⁶² 2009. gada 7. jūlija MK noteikumi Nr. 733 „Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību” (Latvijas Vēstnesis, 2009, 14. jūlijs, nr. 110).

⁶³ Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 7. jūlija noteikumos Nr. 733 „Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi”, pieejami vietnē <https://likumi.lv/ta/id/288898>.

⁶⁴ Organizācijas tīmekļa vietne: <http://vvc.gov.lv/> (tikai latviešu valodā).

būtu ļoti žēl, jo īpaši ņemot vērā mazākumtautību NVO būtisko lomu daudzās sabiedrības sociālās integrācijas jomās.

101. Dažas mazākumtautību NVO saskaras ar grūtībām, organizējot pasākumus, jo īpaši tādus, kuros tiek tieši apstrīdēta valsts iestāžu politika. Konsultatīvā komiteja ar bažām norāda, ka, piemēram, Rīgas pilsētas dome aizliedza Latvijas Nepilsoņu kongresa 2014. gada 25. aprīlī paredzēto ielu koncertu protestam pret valdības plānu palielināt mācību stundu skaitu latviešu valodā skolās, kas izmanto krievu mācību valodu⁶⁵ (skatīt 14. rindkopu). Tiesa atzina aizliegumu par nelikumīgu tikai pēc paredzētā pasākuma datuma. Konsultatīvās komitejas sarunu partneri pauda stingru viedokli par to, ka aizliegumam rīkot ielu koncertu, protestējot pret valdības plāniem, bija politiski motīvi. Vēl vienu krievu minoritātes NVO plānoto demonstrāciju Rīgas pilsētas dome aizliedza 2014. gada maijā. Šo aizliegumu atbalstīja Latvijas tiesu sistēmas pirmās instances tiesa, apliecinot, ka pieteikuma iesniedzēja tīmekļa vietnē bija publicēta informācija, kas „kategoriski demonstrēja krievu tautas pārkumu un netieši noliedza latviešu tautu un valodu”.⁶⁶ Konsultatīvā komiteja tika informēta, ka pēc tam, kad bija izmantoti visi nacionālie tiesiskās aizsardzības līdzekļi (augstākās instances tiesa atstāja pirmās instances tiesas lēmumu negrozītu),⁶⁷ attiecīgā NVO vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā, kurai vēl ir jālemj par iesnieguma pieņemamību un būtību.

Rekomendācijas

102. Konsultatīvā komiteja stingri iesaka Latvijas valsts iestādēm neizvirzīt valodas prasmju prasības, kas rada šķēršļus, kuri liedz mazākumtautību pārstāvjiem Vispārējā konvencijā garantēto biedrošanās brīvību.

103. Valsts iestādēm ir jānodrošina, ka visi mazākumtautību pārstāvji var efektīvi un bez liekiem šķēršļiem baudīt pulcēšanās brīvību, tostarp attiecībā uz minoritāšu tiesību vai īpašo interešu pārstāvēšanas veicināšanu, piemēram, attiecībā uz izglītības iegūšanas un valodas tiesībām.

Vispārējās konvencijas 8. pants

Tiesības paust savu ticību

Pašreizējā situācija

104. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par to, ka nav nevienas vienošanās, kas veicinātu to, ka tiek ņemts vērā, ka pareizticīgie un ukraiņu grieķu-katoļu ticīgie svin Ziemassvētkus, ievērojot Jūlija kalendāru, kas saskaņā ar Gregora kalendāru iekrīt 7. janvārī. Tas ir īpaši problemātiski daudziem baltkrieviem, krieviem un ukraiņiem, jo daudzi no viņiem ir pareizticīgie vai pieder ukraiņu grieķu-katoļu baznīcai, un jo īpaši skolas vecuma bērniem un personām, kuras ieņem ar šīm reliģijām saistītus amatus. Daudzie Saeimai iesniegtie priekšlikumi grozīt normatīvos aktus

⁶⁵ Mixnews, Nepilsoņu kongresā koncerta vietā – „minūte klusuma” (*Конгресс неграждан” вместо концерта провел “минуту молчания)*, 2014. gada 25. aprīlis, pieejams (krievu valodā) vietnē www.mixnews.lv/ru/society/news/149141_kongress-negrzhdan-vmesto-koncerta-provel-minutu-mol4aniya/.

⁶⁶ Administratīvās rajona tiesas spriedums lietā Nr. A420275214 (R. pret Rīgas domi, 2014. gada 8. maija lēmums).

⁶⁷ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments. Lieta Nr. A420275214 (R. pret Rīgas domi, 2015. gada 7. maijs).

attiecībā uz oficiāli atzītajām brīvdienām ir noraidīti (pēdējo reizi šāds priekšlikums tika iesniegts 2014. gada novembrī).⁶⁸

105. Ir panākts zināms progress attiecībā uz ebreju reliģisko īpašumu Latvijā, kurus pirms Latvijas neatkarības atgūšanas 1991. gadā konfiscēja nacistu un padomju totalitārie režīmi, restitūciju. Konsultatīvā komiteja norāda, ka 2015. gadā Saeima apstiprināja piecu īpašumu, kas pirms Otrā pasaules kara piederēja Rīgas Ebreju kopienai, nodošanu Latvijas ebreju draudžu un kopienu padomei.⁶⁹ Tomēr ir jāatzīmē, ka ebreju diasporas organizācijas ir identificējušas kopā 270 īpašumus, par kuriem tās ir iesniegušas prasības.⁷⁰

Rekomendācijas

106. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes izvēlēties elastīgāku pieeju jautājumam par reliģiskajiem svētkiem, konsultējoties ar attiecīgajām personām, kas apliecinātu izpratni par pareizticīgo un ukraiņu grieķu-katoļu baznīcām piederīgo ticību un nodrošinātu cieņu pret tiesībām paust reliģiju vai ticību saskaņā ar Vispārējās konvencijas 8. pantu.

107. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes nekavējoties pabeigt reliģisko kopienu īpašumu restitūcijas procesu.

Vispārējās konvencijas 9. pants

Mazākumtautību valodas un mazākumtautību līdzdalība plašsaziņas līdzekļos

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

108. Konsultatīvā komiteja atzinīgi novērtēja pie mazākumtautībām piederīgu personu iespējas piekļūt audiovizuālajiem plašsaziņas līdzekļiem savās mazākumtautību valodās gan valsts, gan privātajā sektorā un aicināja valsts iestādes pielikt vairāk pūļu, lai veicinātu un pievilcīgu un daudzveidīgu mediju vidi, nodrošinot mazākumtautību, tostarp mazskaitlīgo, pārstāvjus ar efektīvām iespējām piekļūt kvalitatīviem medijiem to mazākumtautību valodās.

Pašreizējā situācija

109. Galvenais normatīvais akts, kas regulē apraidi Latvijā, ir 2010. gada 12. jūlijā pieņemtais Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums.⁷¹ Saskaņā ar šo likumu elektroniskie plašsaziņas līdzekļi ir brīvi un neatkarīgi programmu un raidījumu veidošanā un izplatīšanā, kā arī savā redakcionālajā darbībā. Konsultatīvā komiteja norāda, ka saskaņā ar likumu (2. panta otrās daļas 4. punkts) viens to tā galvenajiem mērķiem ir „veicināt sabiedrības integrāciju uz latviešu valodas pamata; it sevišķi rūpēties, lai tā kalpo par visu Latvijas iedzīvotāju kopējo savstarpējās saziņas

⁶⁸ Skat., piemēram, rakstu *Согласие» вновь потребует признания православного Рождества официальным праздником* („Saskaņa” atkal pieprasa pareizticīgo Ziemassvētku atzīšanu par oficiālu brīvdienu). LETA, 2014. gada 30. novembris, pieejams (krievu valodā) vietnē <http://rus.tvnet.lv/novosti/politika/276384-soglasije-ynov-potrebujet-priznaniya-pravoslavnogo-rozhdstva-oficialnim-prazdnikom>.

⁶⁹ Latvijas Sabiedriskie Mediji, „Ar Saeimas atbalstu ebreju kopienai nodod piecus īpašumus”, 2016. gada 25. februāris, pieejams vietnē <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/ar-saeimas-atbalstu-ebreju-kopienai-nodod-piecus-ipasumus.a170804/>.

⁷⁰ Skatīt PACE Rezolūciju 1096 (1996) par pasākumiem bijušo komunistu totalitāro sistēmu mantojuma likvidēšanai un PACE Rezolūciju 1481 (2006) par nepieciešamību starptautiski nosodīt totalitāro komunistisko režīmu noziegumus.

⁷¹ Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums, pieejams <https://likumi.lv/doc.php?id=214039>

valodu; nodrošināt tās saglabāšanu un lietošanu, nosakot sabiedrības interesēm atbilstošu kārtību, kādā Latvijas jurisdikcijā esošie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi lieto valsts valodu raidlaikā, un vienlaikus paredzot tiesības lietot elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos mazākumtautību un citas valodas”.

110. Šai sakarā Konsultatīvā komiteja atgādina, ka 2003. gada 5. jūnijā Latvijas Republikas Satversmes tiesa atcēla radio un televīzijas raidījumiem noteiktās kvotas.⁷² Tomēr tā norāda uz to, ka likuma 32. pants ietver prasību nacionālajiem un reģionālajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem nodrošināt, lai to veidotajās televīzijas programmās vismaz 65 procenti no visiem raidījumiem, izņemot reklāmu, televīzijas veikalu un televīzijas veikala skatlogu, būtu valsts valodā un šādi raidījumi valsts valodā aizņemtu vismaz 65 procentus no raidlaika. Šī valodas kvota attiecas gan uz valsts, gan privātajām raidorganizācijām. Tāpat likums nosaka, ka ārvalstu filmas ieskaņo, dublē vai subtitrē latviešu valodā un televīzijas raidījumus svešvalodās, izņemot tiešraides raidījumus vai ziņas, subtitrē latviešu valodā. Šādi ierobežojumi neattiecas uz vietējiem plašsaziņas līdzekļiem, kurus likums definē kā plašsaziņas līdzekļus, kuru programmu apraides aptveršanas zona ir mazāka kā 20 procenti Latvijas teritorijas.

111. 2014. gadā Saeima pieņēma grozījumus Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, nosakot, ka lielākajai daļai komerciālo (privāto) radio staciju, jo īpaši tām, kurām izsniegtajā radio programmas apraides atļaujā ir noteikts vai no tās izriet, ka radio programmas daļa valsts valodā ir 50 procenti, no 2016. gada janvāra ir pilnībā jāpāriet uz saturu tikai un vienīgi latviešu valodā. Tas ietekmētu 50 no 67 raidorganizācijām.⁷³ Pēc 2015. gada 17. decembra protesta akcijas šie noteikumi tika grozīti⁷⁴, pārceļot to stāšanos spēkā uz 2017. gadu un samazinot skarto raidorganizāciju skaitu uz 37, t. i., ietekmējot raidorganizācijas, kuru radio programmas daļa valsts valodā nav mazāka par 51 procentu. Vēl viens šī likuma grozījumu nosacījums, kas arī stājās spēkā 2016. gada 1. janvārī, uzliek radio stacijām pienākumu vismaz 90 procentus no visu raidījumu un raidlaika kopapjoma nedēļas laikā raidīt paša elektroniskā plašsaziņas līdzekļa veidotus raidījumus – acīmredzot ar mērķi ierobežot ārvalstīs veidota satura retranslēšanu, potenciāli uzskatot šāda satura izplatīšanu par propagandu.⁷⁵ Ar mērķi nodrošināt, *inter alia*, valodas kvotu izpildi apraidē⁷⁶ 2014. gadā tika pieņemti grozījumi Administratīvo pārkāpumu kodeksā, palielinot maksimālo sodu par licence noteikumu pārkāpšanu no 2100 EUR uz 10 000 EUR.⁷⁷

112. Konsultatīvā komiteja pauž bažas par to, ka, izvēloties sodīšanas pieeju, valsts iestādes sūta negatīvu ziņu minoritāšu valodās, jo īpaši krievu valodā runājošiem iedzīvotājiem. Tas norāda uz atteikumu pieņemt viņu klātbūtni radioviļņos un, plašākā nozīmē – Latvijas sabiedriskajā dzīvē. Kopumā Konsultatīvā komiteja uzskata, ka, lai gan valsts valodas lietojuma veicināšanai sabiedriskajos plašsaziņas līdzekļos ir leģitīms mērķis (ar nosacījumu, ka ir izstrādāti

⁷² Skatīt 2008. gada 9. oktobrī pieņemtā Konsultatīvās komitejas Pirmā viedokļa par Latviju 94. rindkopu.

⁷³ Aprēķini ir sniegti grozījumu paskaidrojumā, skatīt Saeima, dokuments pieejams vietnē titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/0E856AE90D704F79C2257CE6004BC796?OpenDocument.

⁷⁴ 2015. gada 17. decembra Grozījumi Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, pieejams vietnē <http://likumi.lv/ta/id/278985>.

⁷⁵ Skatīt *European Journalism Centre (EJC)*, “Latvia - Media Landscape” [Mediju vide Latvijā], 2018.

⁷⁶ „Palielina administratīvo atbildību par pārkāpumiem mediju nozarē”, pieejams vietnē <http://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/22722-palielina-administrativo-atbildibu-par-parkapumiem-mediju-nozare>.

⁷⁷ Administratīvo pārkāpumu kodekss. 201.⁵ pants.

piemēroti nosacījumi raidīšanai mazākumtautību valodās), pašreizējie normatīvajos aktos ietvertie noteikumi pārkāpj Vispārējo konvenciju, izvirzot pārmērīgas licencēšanas prasības un nepamatoti kavējot privāto raidorganizāciju darbu un tādējādi ierobežojot mazākumtautību pārstāvju piekļuvi plašsaziņas līdzekļiem.

113. Neraugoties uz šiem ierobežojumiem, Konsultatīvā komiteja norāda, ka, kā jau tika minēts iepriekšējā viedoklī, Latvijas vispārējā plašsaziņas līdzekļu vidē joprojām ir ļoti daudz kanālu, kas darbojas galvenokārt latviešu un krievu valodā, tādējādi tiem, kas prot šīs valodas, nodrošinot labu piekļuvi informācijai mazākumtautību valodās. LTV7 turpina raidīt krievu valodā, un arī Latvijas Radio 4 raida krievu valodā, kā arī dažās citās minoritāšu valodās (ieskaitot pusstundu garu ikmēneša programmu katrā no šādām valodām: armēņu, baltkrievu, igauņu, lietuviešu, gruzīnu, vācu, poļu, ukraiņu un tatāru valodā). Šīs programmas aptver ziņas, informāciju par valsts svētkiem un dažādu nacionālo kultūras biedrību pasākumiem, kā arī tēmas, kas saistītas ar nacionālo kultūru un mantojumu, un tiek veidotas, izmantojot „Itas Kozakēvičas Latvijas Nacionālo Kultūras Biedrību Asociācijas” (LNKBA) sniegto palīdzību. Vidēji LR4 kopējās auditorijas skaits ir 120 000–130 000 klausītāju nedēļā.⁷⁸

114. Runājot par drukātajiem plašsaziņas līdzekļiem, Konsultatīvā komiteja norāda, ka 2015. gadā Latvijā tika izdoti 252 laikraksti, no kuriem 204 – latviešu valodā un 41 – krievu valodā. Saskaņā ar Kantar TNS veikto pētījumu 2016. gadā četri no pieciem laikrakstiem ar lielāko tirāžu tika izdoti krievu valodā (nedēļas izdevums *MK Latvija*, TV programmas *Televizor/MK Latvija*, *Latvijiskaja TV-Programma* un *Latvijiskije Vesti*). Valsts iestādes turpina atbalstīt publikācijas citās mazākumtautību valodās, īpaši izdevumu *Ararat* (tiek izdots septiņas līdz desmit reizes gadā), ukraiņu laikrakstu *Visņik*, baltkrievu laikrakstu *Pramen*, poļu žurnālu *Polak na Łotwie*, kas iznāk reizi ceturksnī, un vecticībnieku laikrakstu *Mech Dukhovnyi* un žurnālu *Pomorskij vestnik*, kas iznāk reizi ceturksnī.⁷⁹

115. Konsultatīvā komiteja norāda, ka iepriekšējā viedoklī tā puda savus novērojumus par divu paralēlu plašsaziņas līdzekļu sistēmu klātbūtni latviešu un krievu valodā ar samērā atšķirīgu saturu, un šī sistēma turpina pastāvēt arī šodien. Turpinās latviešu un nelatviešu (galvenokārt krievu) kopienu informatīvās telpas nošķirtība – šīs auditorijas saņem ziņas ar bieži vien ievērojami atšķirīgiem ģeopolitiskiem viedokļiem. Ir pieaugušas valsts iestāžu bažas par krievu valodā no Krievijas raidošo plašsaziņas līdzekļu lomu. Visi iepriekš minētie faktori neveicina starpkultūru izpratni un dialogu starp dažādām mērķauditorijām par jautājumiem, kas skar kopējās intereses Latvijā. Konsultatīvā komiteja atgādina par plašsaziņas līdzekļu milzīgo lomu sabiedrības integrācijā un uzsver, ka aktīva un daudzveidīga plašsaziņas līdzekļu vide, kas aptver mazākumtautību valodas, var būtiski ietekmēt piederības sajūtu un mazākumtautību pārstāvju līdzdalību.⁸⁰

Rekomendācijas

116. Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina valsts iestādes apsvērt savu pieeju kvotu prasībām apraides medijiem un, cieši sadarbojoties ar minoritāšu pārstāvjiem un mediju profesionāļiem, izstrādāt piemērotākus līdzekļus, kas ļautu latviešu valodā runājošiem un

⁷⁸ Skatīt Trešo nacionālo ziņojumu, 12. lpp.

⁷⁹ Turpat, 30. lpp.

⁸⁰ Skatīt arī Vispārējās konvencijas Konsultatīvās komitejas Trešos tematiskos komentārus par mazākumtautību pārstāvju valodas tiesībām, 2012. gada maijs.

mazākumtautību valodās runājošiem gūt labumu no dažādas un vienlaikus kopīgas mediju telpas. Centieni veicināt valsts valodas lietošanu ir jābalsta uz motivējošām metodēm un elastību, nevis kvotām vai sankcijām, nodrošinot to, ka mazākumtautības netiek pakļautas nesamērīgai ietekmei vai izslēgtas no plašsaziņas līdzekļiem.

117. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes veikt atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu, ka mazākumtautību, jo īpaši skaitliski mazāko, pārstāvjiem būtu lielāka piekļuve radio un televīzijas pārraidēm viņu dzimtajās valodās.

Vispārējās konvencijas 10. pants

Valodu lietošanas tiesiskais regulējums, politika un prakse

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

118. Konsultatīvā komiteja atzīmēja, ka pie mazākumtautībām piederīgas personas nevar, izņemot atsevišķus gadījumus, izmantot tiesības lietot mazākumtautību valodas saziņā ar valsts pārvaldes institūcijām, kā paredz Vispārējā konvencija, un puda bažas par normatīvajiem aktiem un to īstenošanas kārtību, kas pieprasa tikai un vienīgi valsts valodas lietošanu publiskajā telpā un arvien lielākā skaitā profesiju privātajā sektorā. Tā aicināja valsts iestādes pārskatīt attiecīgos normatīvos aktus un politikas bāzi, lai rastu līdzsvaru starp mērķi veicināt valsts valodas prasmi un mazākumtautību pārstāvju tiesības uz savu valodu.

119. Papildus Konsultatīvā komiteja lūdza valsts iestādes mainīt esošās valsts valodas politikas ieviešanas monitoringa metodes, pašreizējās inspekciju un sankciju stratēģijas vietā dodot priekšroku konstruktīvākai un uz pamudinājumiem balstītai pieejai. Tā arī aicināja valsts iestādes veikt papildu pasākumus, lai pienācīgi vairotu valsts iestāžu un iedzīvotāju izpratni par apstākļiem, kādos var lietot mazākumtautību valodas, lai mazinātu spriedzi sabiedrībā par valodas jautājumiem.

Pašreizējā situācija

120. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka kārtējā monitoringa cikla laikā situācija ar minoritāšu valodu lietošanu saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm nav mainījusies. Konsultatīvā padome atgādina, ka saskaņā ar Valsts valodas likumu svešvalodas saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm var lietot tikai ļoti retos gadījumos, piemēram, personu iesniegumos policijai un ārstniecības iestādēm, glābšanas dienestiem un citām iestādēm steidzamos medicīniskās palīdzības izsaukuma gadījumos, noziegumu izdarīšanas vai citu likumpārkāpumu gadījumos, kā arī tad, kad tiek izsaukta neatliekamā palīdzība ugunsgrēka, avārijas vai citos nelaimes gadījumos.

121. Neskatoties uz to, ka daudzas pašvaldību iestādes, tostarp Rīgā, nodrošina bezmaksas tulkus pakalpojumus, latviešu valoda joprojām ir vienīgā valoda, kurā pašvaldību iestādes un domes drīkst strādāt un sazināties ar iedzīvotājiem, neatkarīgi no to iedzīvotāju īpatsvara, kas pārstāv mazākumtautības. Šis likuma noteikums rada grūtības dažiem gados vecākiem iedzīvotājiem, jo īpaši tiem, kuri nav mācījušies latviešu valodu skolā. Šai saistībā Konsultatīvā komiteja atgādina, ka saskaņā ar pēdējiem tautas skaitīšanas rezultātiem 40,2 % rīdzinieku apliecināja piederību krievu tautībai un, kā norādīts tajā pašā avotā, krievu valodā mājās sarunājas 55,8 % rīdzinieku un 60,3 % Latgales iedzīvotāju. Neskatoties uz šo lingvistisko realitāti,

visiem iesniegumiem valsts pārvaldes iestādēm ir jābūt latviešu valodā.⁸¹ Šai sakarā Konsultatīvā komiteja atgādina par savu iepriekšējo novērojumu⁸², „ka pašreizējā citu valodu lietošanas ierobežošanas pieeja neatbilst Vispārējai konvencijai, un turklāt uzskata, ka šī stratēģija varētu būt neproduktīva. Komiteja vēlas atkārtoti uzsvērt, ka Vispārējās konvencijas 10. pants neparedz mazākumtautību valodu lietošanu īpašos gadījumos valsts valodas vietā, bet gan papildus tai. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka skaidrs tiesiskais regulējums attiecībā uz valodas lietošanu, ja tas atbilstu Vispārējās konvencijas 10. pantam, samazinātu pašreizējo satraukuma līmeni saistībā ar šo jautājumu un galu galā sniegtu labumu sabiedrībai.”

122. Ierēdņi, kas neievēro pienākumu saziņā ar saviem vēlētājiem lietot tikai latviešu valodu, riskē saņemt Valsts valodas centra (VVC) sodu. VVC ir valsts iestāde, kas dibināta 1992. gadā un darbojas Tieslietu ministrijas pārraudzībā. Tās primārā funkcija ir nodrošināt Valsts valodas likuma un saistīto Ministru kabineta noteikumu prasību izpildi. Konsultatīvā komiteja ar nožēlu norāda, ka, piemēram, Rīgas pilsētas mērs Nils Ušakovs tika sodīts ar 140 EUR naudas sodu par krievu valodas lietošanu paralēli latviešu valodai Rīgas pilsētas domes Twitter kontā. 2017. gada martā Rīgas apgabaltiesa noraidīja Ušakova apelāciju.⁸³ Citi piemēri, kad Valsts valodas centrs izdeva aizliegumu sniegt informāciju svešvalodās (parasti krieviski, bet arī angļiski), ir aizliegums izdot bukletus par *euro* kā Latvijas jaunās valūtas pieņemšanu,⁸⁴ aizliegums nosaukt pieturas Daugavpils tramvajā⁸⁵ vai aizliegums izsūtīt uzaicinājumus sievietēm veikt onkoloģiskās pārbaudes.⁸⁶

Rekomendācija

123. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes pārskatīt normatīvos aktus un politikas bāzi, kas saistīta ar valodu lietošanu saziņā ar valsts pārvaldes iestādēm, lai nodrošinātu pienācīgu līdzsvaru starp mērķi veicināt valsts valodas lietošanu un pie mazākumtautībām piederošu personu valodu tiesības saskaņā ar Vispārējās konvencijas 10. pantu. Tām ir jāveic pasākumi, lai vairotu amatpersonu un iedzīvotāju izpratni par gadījumiem, kuros var lietot mazākumtautību valodas.

⁸¹ Skatīt Valsts valodas likuma 10. panta otro daļu.

⁸² Skatīt Konsultatīvās komitejas Otro viedokli par Latviju, 87. punkts.

⁸³ Mixnews.lv, Bez apelācijas: Ušakovam aizliedz sociālajos tīklos sazināties sazināties krievu valodā (*Без апелляции: Ушакову окончательно запретили общаться в соцсетях на русском*), 2017. gada 13. marts, pieejams (krievu valodā) vietnē <http://www.mixnews.lv/ru/politics/news/218190-bez-apellyacii-ushakovu-okon4atelno-zapretili-obs4atsya-v-socsetyah-na-russkom/>.

⁸⁴ Delfi.lv, Valsts valodas centrs aizliedz izplatīt informāciju par *euro* krievu valodā (*Центр госязыка запретил распространять информацию о евро по-русски*), 2013. gada 15. novembris, pieejams (krievu valodā) vietnē <http://www.delfi.lv/biznes/finances/centr-gosyazyka-zapretil-rasprostranyat-informaciyu-o-evro-po-ruski.d?id=43818986>.

⁸⁵ Ruvr.ru, Daugavpils tramvaji atstāti bez krievu valodas (*Трамваи Даугавпилса остались без русского языка*), 2013. gada 2. augusts, pieejams (krievu valodā) vietnē http://windowrussia.ruvr.ru/2013_08_02/Tramvai-Daugavpilsa-ostalis-bez-russkogo-jazyka-8709/.

⁸⁶ Mixnews.lv, Valsts valodas centrs aizliedz aicināt sievietes uz vēža pārbaudi krievu valodā (*Центр госязыка запретил приглашать женщин на проверку рака на русском*), 2013. gada 17. oktobris, pieejams vietnē <http://www.mixnews.lv/ru/society/news/2013-10-17/135108>.

Vispārējās konvencijas 11. pants**Personvārdi mazākumtautību valodās***Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas*

124. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes saskaņot normatīvos aktus par personvārdiem ar 11. panta 1. punktu, cieši konsultējoties ar mazākumtautību pārstāvjiem. Tā arī lūdz papildus veikt atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu personvārdu ieviešanu mazākumtautību valodās dzimšanas apliecībās pēc vecāku lūguma un saskaņā ar starptautiskajām transliterācijas normām.

Pašreizējā situācija

125. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par progresu neesamību attiecībā uz ilgstošo strīdu par mazākumtautību personu tiesībām ierakstīt savus vārdus un uzvārdus oficiālajos dokumentos attiecīgajā mazākumtautības valodā. Citvalodu personvārdu transkripcijas un to lietošanas kārtība personu apliecinošos dokumentos ir definēta Valsts valodas likumā, Personu apliecinošu dokumentu likumā, Ministru kabineta 2004. gada 2. marta noteikumos Nr. 114 „Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju”, kā arī Ministru kabineta 2012. gada 21. februāra noteikumos Nr. 134 „Personu apliecinošu dokumentu noteikumi”.

126. Pašreizējā praksē, kad mazākumtautību personu personvārdi dzimšanas apliecībās un personu apliecinošos dokumentos tiek transkribēti latviešu valodā, netiek ņemti vērā šo mazākumtautību valodu gramatikas likumi. Šo personu personvārdi tiek pierakstīti, ievērojot latviešu valodas gramatikas likumus. Konsultatīvā komiteja atgādina, ka personvārdu pierakstīšanas veidu aizsargā Vispārējā konvencija un tas veido būtisku kultūras tradīciju daļu. Šī iemesla dēļ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka pašreizējā situācijā attiecībā uz personvārdu transkripciju neatbilst 11. panta 1. punktam un Vispārējās konvencijas iekļaujošās interpretācijas vispārējam principam. Tāpēc Konsultatīvā komiteja mudina Latvijas valsts iestādes veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu attiecīgo normatīvo aktu pilnīgu atbilstību Vispārējās konvencijas 11. pantam.

Rekomendācija

127. Konsultatīvā komiteja stingri mudina valsts iestādes nekavējoties īstenot mazākumtautību pārstāvju tiesības atpazīt viņu personvārdus, tostarp oficiālajos dokumentos, un jo īpaši nekavējoties veikt pasākumus, lai grozītu normatīvos aktus par minoritāšu valodu vārdu lietojumu, nodrošinot to pilnīgu atbilstību Vispārējās konvencijas 11. panta 1. punkta noteikumiem.

Mazākumtautību valodu lietošana topogrāfiskos apzīmējumos un privātās izkārtnēs*Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas*

128. Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes saskaņot normatīvos aktus ar Vispārējās konvencijas 11. pantu un paplašināt mazākumtautību valodu lietošanas iespējas publiski pieejamās vietās, tostarp vietvārdos, ielu nosaukumos un citos topogrāfiskajos apzīmējumos.

Pašreizējā situācija

129. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka nav panākts progress attiecībā uz mazākumtautību valodu lietošanu topogrāfiskajās zīmēs un citos uzrakstos. Valsts valodas likuma 18. panta pirmā daļa nosaka, ka Latvijas Republikā vietu nosaukumi veidojami un lietojami valsts valodā, neskatoties uz to, ka Kārsavas novadā lieto latgaliešu rakstu valodu. Savukārt 21. panta pirmā daļa nosaka, *inter alia*, ka šis noteikums attiecināms arī uz privātām iestādēm, organizācijām, uzņēmumiem (uzņēmēj sabiedrībām), kā arī pašnodarbinātajām personām, kuras, pamatojoties uz likumu vai citu normatīvo aktu, veic noteiktas publiskas funkcijas. Šajos noteikumos nav paredzēti izņēmumi. Konsultatīvā komiteja pauž dziļu nožēlu par šo situāciju un uzskata, ka tā ir pretrunā ar Vispārējās konvencijas 11. panta 2. punktu. Tā pauž īpašas bažas par ziņojumiem par mājas īpašnieci Liepājā, kura tika sodīta par to, ka piestiprināja pie mājas numura plāksnīti ar ielas nosaukumu trīs valodās (latviešu, krievu, angļu), nevis tikai latviešu valodā. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka šis gadījums lika attiecīgajai personai apstrīdēt Valsts valodas likuma attiecīgos pantus Satversmes tiesā, kas tos izskatīja, pamatojoties tikai uz privātumu,⁸⁷ un 2017. gada 17. novembrī noraidīja sūdzību.⁸⁸

130. Konsultatīvā komiteja atkārtoti uzsver, ka, liedzot iespēju konkrētās teritorijās līdās uzrakstiem valsts valodā izvietot vietvārdus, ielu nosaukumus un citus topogrāfiskos apzīmējumus, kā arī uzrakstus un citu privātu publiski redzamu informāciju mazākumtautību valodās, ne tikai netiek pildīts 11. panta 3. punktā minētais valsts pienākums, bet arī tiek pausta nevērība pret integrācijas simbolisko vērtību, ko šāda divvalodība nes mazākumtautību pārstāvjiem kā apliecinājumu tam, ka viņi ir novērtēta un vēlama sabiedrības daļa.

Rekomendācija

131. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes nekavējoties saskaņot normatīvos aktus par mazākumtautību valodu lietošanu topogrāfiskajos apzīmējumos, kā arī uzrakstos un citā publiski redzamā privātā informācijā ar Vispārējās konvencijas 11. pantu.

Vispārējās konvencijas 12. pants

Vienlīdzīga piekļuve izglītībai un starpkultūru izglītība

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

132. Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes turpināt uzlabot izglītības starpkultūru saturu visās skolās, tostarp ieviešot integrētas un multilingvālas mācību metodes un veicinot iekļaujošas, dažādību atbalstošas vides veidošanos. Tāpat Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes nodrošināt pietiekamu daudzumu kvalitatīvu mācību līdzekļu mazākumtautību valodu skolās un pienācīgi apmācīt pedagogus, tostarp ar filoloģiju nesaistītu priekšmetu mācīšanai mazākumtautību valodās.

⁸⁷ Satversmes 96. pants: „Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.”

⁸⁸ Lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01, pieejams vietnē www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2017/01/2017-01_01_Lemums_izbeigsana.pdf; Delfi.lv, Tiesa atsakās izskatīt sievietes sūdzību, kura tika sodīta par ielas nosaukuma norādīšanu trīs valodās (*Суд отказался рассматривать жалобу жительницы, оштрафованной за указатель улицы на трех языках*), pieejams (krievu valodā) vietnē <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/sud-otkazalsya-rassmatrivat-zhalobu-zhiteljnicy-oshttrafovannoj-za-ukazatel-ulicy-na-treh-yazykah.d?id=49461003>.

133. Papildus Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes mainīt praksi attiecībā uz romu bērnu segregāciju no citiem bērniem un nodrošināt pienācīgu atbalstu un finansējumu pasākumiem, lai uzlabotu viņu sekmes skolā, tostarp nodrošinot, ka skola pieņem darbā skolotāju palīgus.

Pašreizējā situācija

134. Valsts iestādes, kas, balstoties uz iepriekšējo pieredzi, jo īpaši 2004. gada sociālo zinātņu programmu, kas tika sagatavota Izglītības un zinātnes ministrijas un Pasaules Bankas kopīga projekta ietvaros, 2013.-2014. gadā izstrādāja jaunus valsts pamatizglītības un vidējās izglītības standartus, ietverot tādas tēmas kā tolerance un cieņa pret atšķirīgu un starpkultūru izglītību, kas ir integrēta pamatizglītības un vidējās izglītības vairāku mācību priekšmetu saturā. Tomēr Konsultatīvā komiteja norāda, ka saskaņā ar Valsts prezidentā Kancelejas paspārnē esošās Sabiedrības saliedētības politikas ekspertu grupas ziņojumu centrā kā mērķis ir izvirzīta latviešu valodas prasme, taču pienācīga uzmanība netiek pievērsta daudz kultūru sabiedrībai nepieciešamajai līdzaspastāvēšanas politiskajai kultūrai.⁸⁹

135. Ekspertu grupa rekomendēja arī veikt padziļinātu pētījumu par vēstures mācīšanu pamatizglītības un vidējās izglītības iestādēs, lai noskaidrotu „ar šā priekšmeta mācīšanas procesu saistītos riskus un iespējas, tostarp izvērtētu mācību programmu satura noslodzi.”⁹⁰ Šis ieteikums, lai gan netieši, tomēr apstiprina nepieciešamību pārskatīt vēstures mācību programmu, lai uzlabotu sabiedrības zināšanas par dažādu Latvijā dzīvojošu etnisko un reliģisko grupu vēsturi un kultūras mantojumu, tostarp nodrošinot pienācīgu un uz daudzām perspektīvām vērstu mazākumtautību vēstures apmācību.

136. Saskaņā ar „Izglītības attīstības pamatnostādņu 2014.–2020. gadam īstenošanas plānu 2015.–2017. gadam”⁹¹ Izglītības un zinātnes ministrija ir veikusi pasākumus, lai apkopotu datus par romu skolēnu izglītības kvalitāti 2016./2017. mācību gadā. Tika apkopota informācija par virkni romu skolēnu, kuri apmeklē pamatskolas un vidusskolas, un par izglītības iestāžu nodrošināto atbalstu.

137. Saskaņā ar šiem datiem 2016./2017. mācību gadā 144 skolās bija uzņemti 900 romu tautības skolēni (0,4 % no kopējā skolēnu skaita). Vispārējās negatīvās demokrātiskās tendences un emigrācijas dēļ romu bērnu skaits skolās pēdējo gadu laikā ir samazinājies⁹². Šai saistībā ir jāatzīmē, ka 2016./2017. mācību gadā 21,5 % romu skolēnu tika nodrošināti papildu mācību pasākumi, piemēram, bezmaksas mācību grāmatas un citi apmācības un mācību materiālu, bezmaksas transports un bezmaksas ēdināšanu skolā (samazinājums no 26,4 % 2013./2014. mācību gadā).

138. Neskatoties uz šiem centieniem, Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka vairāk nekā trešā daļa romu tautības skolēnu (308 bērni) apmeklē speciālās skolas.⁹³ Turklāt romu bērnu izstāšanās rādītājs joprojām ir augsts (15,9 % romu tautības skolēnu izstājas no skolas, galvenokārt 7.-

⁸⁹ Sabiedrības saliedētības politikas ekspertu grupas ziņojuma 16. lpp., pieejams vietnē https://www.president.lv/storage/items/PDF/Sab_saliedetiba_Zinojums_nov2016.pdf.

⁹⁰ Turpat, 22. lpp.

⁹¹ Pieņemts Ministru kabinetā 2015. gada 29. jūnijā.

⁹² Skatīt Trešo nacionālo ziņojumu, 56. lpp.

⁹³ Skatīt „Romu tautības skolēnu mācību sasniegumu monitorings 2016./2017. mācību gadā par laika periodu no 2013./2014. mācību gada”, npublicēts.

9. klasē). Konsultatīvo komiteju īpaši pārsteidza fakts, ka delegācijas apmeklētajā Jūrmalas Mākslas skolā (kurā mācās lielākā daļa mazākumtautību bērnu) nebija uzņemts neviens romu tautības bērns, bet vairākums romu bērnu no Slokas apkaimes Jūrmalā mācās speciālajā skolā ar ļoti vienkāršu aprīkojumu. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka speciālajās izglītības iestādēs uzņemto romu tautības bērnu lielā proporcija nav skaidrojama ar medicīniskiem cēloņiem, un norāda, ka tā iemesls drīzāk ir sociālekonomiski faktori, piemēram, nepietiekamas pirmsskolas izglītības saņemšanas iespējas romu bērniem, kuri līdz ar to iestājas pamatskolās arniecīgām vai pat neesošām latviešu valodas zināšanām, nepilnīgas testēšanas metodes un pārbaudes komisiju locekļu aizspriedumi pret romiem.⁹⁴ Konsultatīvā komiteja pauž satraukumu par to, ka valsts iestādes nav pilnībā identificējušas iemeslus, kas izraisa neproporcionālu uzņemšanu speciālajās skolās, un līdz ar to pilnvērtīgi nestrādā pie to novēršanas.

139. Turklāt joprojām netiek nodrošināta iespēja skolā mācīties romu valodu, un tas ne tikai vājina romu tautības bērnu valodas un kultūras identitāti, bet arī saasina vairākuma un arī romu tautības iedzīvotāju sajūtu, ka romu kultūra, valoda un tradīcijas ir mazvērtīgāka. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka tas var būt svarīgs faktors, kas veicina augstos izstāšanās rādītājus, zemo mācību apguves līmeni un nelielo skaitu to romu tautības bērnu, kuri turpina mācības skolā pēc pamatzglītības iegūšanas, neskatoties uz to, ka lielākā daļa romu bērnu Latvijā prot trīs valodas (latviešu, romu un krievu valodu). Tāpat Konsultatīvā komiteja norāda uz iekļaujošās pieejas pozitīvajiem piemēriem, piemēram, Daugavpils Jāņa Raiņa vidusskola cenšas cieši sadarboties ar saviem romu tautības absolventiem un nodarbina vienu no viņiem skolotāja palīga amatā, tādējādi rādot pozitīvu piemēru šīs skolas romu tautības audzēkņiem.

Rekomendācijas

140. Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina valsts iestādes nodrošināt, ka visi skolēni, neatkarīgi no mācību valodas, tiek nodrošināti ar kvalitatīvu informāciju par mazākumtautību vēsturi un kultūras mantojumu kā Latvijas sabiedrības neatņemamu sastāvdaļu, tostarp nodrošinot uz daudzām perspektīvām vērstu vēstures apmācību. Konsultatīvā komiteja aicina turpināt un paplašināt centienus, kuru mērķis ir veicināt savstarpēju cieņu un starpkultūru dialogu.

141. Valsts iestādēm ir jāpastiprina centieni identificēt un novērst nepilnības, ar kurām izglītības jomā sastopas romu tautības bērni, un jānodrošina, ka romu bērniem ir vienlīdzīgas iespējas piekļūt kvalitatīvai visu līmeņu izglītībai. Ir jāveic pasākumi, lai novērstu to, ka bērni tiek nepamatoti ievietoti speciālajās skolās. Uzņemšanai parastajās skolās būtu jāklūst par normu. Speciālā izglītība ir jāparedz izņēmuma gadījumos tikai pēc tādu diagnostikas izmeklējumu veikšanas, kuru pamatā ir piemērotas testēšanas metodes, kas ir ieviestas ar mērķi nodrošināt objektivitāti un nediskrimināciju.

„Lojalitātes klauzulas” izglītībā

142. Konsultatīvā komiteja norāda, ka Izglītības likums divreiz tika grozīts ar diviem atsevišķiem grozījumiem 2015. gada 18. jūnijā un 2016. gada 23. novembrī. Abi grozījumi ievieša lojalitātes klauzulas (pirmais – attiecībā uz skolotājiem,⁹⁵ otrais – attiecībā uz skolu

⁹⁴ Skatīt Pētījuma ziņojuma 30. zemspītras piezīmi, 54. lpp.

⁹⁵ Izglītības likuma 48. panta piektais punkts nosaka, ka „strādāt par pedagogu ir tiesības personai, kas ir lojāla Latvijas Republikai un tās Satversmei [..]”.

direktoriem⁹⁶). Abi grozījumi tika apstrīdēti Satversmes tiesā, kas 2017. gada 21. decembrī lēma, ka abi grozījumi atbilst Satversmei⁹⁷

143. Šai saistībā Konsultatīvā komiteja norāda, ka saskaņā ar plašsaziņas līdzekļu ziņoto 2016. gada jūnijā Rīgas privātskolai „Innova”, kas piedāvā apmācību krievu valodā, tika atteikta akreditācija, pamatojoties uz „lojalitāti” un „sabiedrības saliedētību”.⁹⁸ Pēc apelācijas prasības iesniegšanas un izmaiņu veikšanas skolas mācību programmā skolas „Innova” licence 2017. gada janvārī tika atjaunota, bet skola tikmēr zaudēja daudz skolēnu.⁹⁹ Cits gadījums: Izglītības kvalitātes valsts dienests 2017. gada novembrī atņēma licenci skolai „Evrika”, kas ir vēl viena Rīgas vidusskola ar krievu valodas apmācību ar 24 gadus ilgu darba pieredzi^{100,101}

144. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka „lojalitātes klauzulas” rada aizdomu un bažu pilnu gaisotni, kas neveicina uzticības veidošanos starp dažādām sabiedrības grupām. Antagonistiskās un demonizējošās attieksmes dēļ tās var kļūt neefektīvas. Kopumā Konsultatīvā komiteja uzskata, ka, lai arī kvalitatīvas izglītības nodrošināšana un cieņa pret mācību programmām un apmācību valsts valodā ir valsts iestāžu izvirzīti leģitīmi mērķi, valsts iestādēm ir vienlīdz jānodrošina, ka efektīvi tiek garantēts Vispārējās konvencijas 13. pantā ietvertās mazākumtautību pārstāvju tiesības izveidot un vadīt privātas izglītības un apmācības iestādes. Konsultatīvā komiteja atgādina Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā teikto: „Veicot jebkuras funkcijas, kuras tā uzņemas attiecībā uz izglītību un mācībām, valsts ievēro vecāku tiesības nodrošināt tādu izglītību un mācības, kas ir saskaņā ar viņu reliģisko pārliecību un filozofiskajiem uzskatiem.”¹⁰²

Rekomendācija

145. Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes izvairīties no tādiem neīstiem pamatojumiem kā „lojalitātes klauzulas”, ar kuriem tiek izdarīts nevajadzīgs spiediens uz skolotājiem un skolu direktoriem. Lojalitātes klauzulas nedrīkst izmantot, lai mazinātu pluralismu un uzspiestu vienotu viedokli visiem skolotājiem un skolu direktoriem.

⁹⁶ Izglītības likuma 30. panta ceturtais punkts nosaka, ka „par izglītības iestādes vadītāju ir tiesīga strādāt persona, kurai ir nevainojama reputācija, kura ir lojāla Latvijas Republikai un tās Satversmei [..]”.

⁹⁷ Skatīt Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2017-03-01 „Par Izglītības likuma 30. panta ceturtais un sestās daļas, 48. panta piektās un sestās daļas, 50. panta 5. punkta un 51. panta pirmās daļas 2.1punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam”, pieejams vietnē http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2017/01/2017-03-01_Spriedums.pdf.

⁹⁸ Mixnews.lv, Krievu skola netiek akreditēta lojalitātes trūkuma dēļ, pieejams (krievu valodā) vietnē www.mixnews.lv/ru/exclusive/news/203166_gazeta-russkuyu-shkolu-lishili-akkreditacii-iz-za-neloyalnosti/.

⁹⁹ Mixnews.lv, Nelojālā skola Innova atgūst savu licenci, pieejams (krievu valodā) vietnē www.mixnews.lv/ru/politics/news/216012_neloyalnaya-shkola-innova-vosstanovila-licenziyu/.

¹⁰⁰ Skolas direktors Dr. Pliners ir labi pazīstams Latvijas valdības valodu politikas kritiķis attiecībā uz mācību valodu Latvijas skolās.

¹⁰¹ Vesti.lv, Direktors: palīdziet glābt mūsu krievu skolu, pieejams (krievu valodā) vietnē <http://vesti.lv/news/direktor-pomogite-spasti-nashu-russkuyu-shkolu>.

¹⁰² Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pants (Latvija to ratificēja 1997. gadā).

Vispārējās konvencijas 14. pants

Mazākumtautību valodu mācīšana un izglītība mazākumtautību valodās

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

146. Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes turpināt pasākumus, lai nodrošinātu kvalitatīvu izglītību mazākumtautību valodās, tostarp pirmsskolas līmenī. Tāpat Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes cieši sadarboties ar mazākumtautību kopienu pārstāvjiem, tostarp vecākiem, lai nodrošinātu, ka nopietni tiek ņemtas vērā viņu intereses un bažas par mācībvalodām un kvalitātes standartu uzraudzību mazākumtautību skolās.

Pašreizējā situācija

147. Konsultatīvā Komiteja ar gandarījumu norāda, ka valsts iestādes joprojām cenšas nodrošināt mazākumtautību pārstāvjus ar iespēju mācīties mazākumtautību valodās. 2016./2017. mācību gadā no 763 vispārējās izglītības dienas skolām 161 skola nodrošināja mācību saturu divās valodās (mazākumtautību izglītības programmas), un 94 no šīm skolām ir krievu skolas, četras – poļu skolas, viena – ukraiņu skola un viena – baltkrievu skola. Vēl 57 skolas piedāvā gan latviešu, gan mazākumtautību izglītības programmas („divplūsmu skolas”). 2016./2017. mācību gadā divvalodu izglītību ieguva 60 248 bērni (jeb 28,03 % no skolēnu kopskaita).

148. Pēdējo gadu laikā to bērnu skaits, kuri saņem izglītību Latvijā, ir samazinājies, un tā cēlonis ir vispārējā negatīvā demogrāfijas tendence. Ja 2006. gadā vispārējās izglītības skolas apmeklēja 71 881, tad 2010. gadā viņu skaits saruka līdz 58 094, bet 2015. gadā – līdz 57 400. Tomēr to bērnu proporcija, kas apgūst mazākumtautību programmas, ir palikusi nemainīga (attiecīgi 27,1 %, 26,9 % un 28,4%). Šajā saistībā Konsultatīvā komiteja norāda, ka 2015. gada oktobrī Ministru kabinets pieņēma jaunus noteikumus par kritērijiem skolēnu uzņemšanai vispārējās izglītības skolās.¹⁰³ Tika palielināts minimālais bērnu skaits, kas nepieciešams, lai veidotu vidusskolas klases. Saskaņā ar jaunajiem noteikumiem un atkarībā no pašvaldības teritorijas minimālais skaits svārstās no 12 līdz 22 bērniem. Tā rezultātā skolu skaits Latvijā tika samazināts no 805 skolām 2011. gadā līdz 774 skolām 2015. gadā.¹⁰⁴ Skolas, kur kā mācību valodu izmanto krievu valodu, tas ietekmēja proporcionāli, un to skaits samazinājās no 99 skolām 2011. gadā uz 94 skolām 2015. gadā.¹⁰⁵ Divplūsmu skolu skaits šajā periodā samazinājās no 65 uz 60 skolām. To skolu skaita samazinājumam, kur kā mācību valoda tiek izmantota krievu valoda, bija īpaši negatīva ietekme uz krievu valodas apmācību lauku teritorijās ar salīdzinoši nelielu mazākumtautību iedzīvotāju skaitu. Konsultatīvā komiteja ar bažām norāda, ka tiek apsvērta turpmāka skolu apvienošana un slēgšana. Tā ir īpaši noraizējušies par priekšlikumiem vidusskolu tīkla optimizēšanai, kas ietverti Izglītības un zinātnes ministrijas pasūtītajā pētījumā¹⁰⁶. Jo īpaši,

¹⁰³ Ministru kabineta 2015. gada 13. oktobra noteikumi Nr. 591 „Kārtība un kritēriji, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, un obligātās prasības pārceļšanai uz nākamo klasi”.

¹⁰⁴ 2002. gadā Latvijā bija 1010 skolas, 2009. gadā – 838, 2011. gadā – 805 un 2015. gadā – 774.

¹⁰⁵ 2002. gadā Latvijā mācības krievu valodā (kā mazākumtautības valodā) notika 166 skolās, 2009. gadā – 114 skolās, 2011. gadā – 99 skolās un 2015. gadā – 94 skolās.

¹⁰⁶ Optimālā vispārējās izglītības iestāžu tīkla modeļa izveide Latvijā, pieejams vietnē www.izm.gov.lv/images/izglitiba_visp/download/Optimala-visparejas-izglitibas-iestazu-tikla-modeļa-izveide-Latvija.pdf; Rīgas skolu tīkla reformu karte, pieejama vietnē www.izm.gov.lv/images/aktualitates/2017/Vidusskolenu_izv_Rigas_sk-min.pdf.

saskaņā ar šo pētījumu vidusskolu skaitu Rīgā varētu samazināt no 82 uz 43, dažos rajonos samazinot pieejamību skolām ar apmācību krievu kā mazākumtautības valodā.

149. Konsultatīvā komiteja atgādina, ka sākot ar 2008./2009. mācību gadu 10. klases skolēni un sākot ar 2010./2011. mācību gadu 12. klases skolēni visās skolās apgūst latviešu valodu un literatūru pēc vienotas mācību programmas. Kopš 2012. gada visiem skolēniem ir jākārt vienotais centralizētais eksāmens¹⁰⁷ latviešu valodā un literatūrā. Tā norāda, ka tikai 52,8 % bērnu, kuri apguva mazākumtautību izglītības programmas un kārtoja eksāmenus, uzrādīja mācību sasniegumu vidējo līmeni, un tas ir ievērojami mazāk salīdzinājumā ar 60 % no skolēnu kopskaita.¹⁰⁸ Konsultatīvā komiteja arī norāda, ka vidējais eksāmena vērtējums skolās ar latviešu mācību valodu ir ievērojami augstāks nekā skolās, kas nodrošina apmācību mazākumtautību valodās, jo īpaši attiecībā uz 12. klases centralizēto eksāmenu. Šis atšķirības galvenais cēlonis ir sliktais latviešu valodas eksāmenu vērtējums skolās, kas nodrošina mazākumtautību izglītības programmu apmācību. Savukārt bērni no šādām skolām gūst daudz labākus vērtējumus matemātikas eksāmenos.¹⁰⁹

150. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka līdz 2017. gadam, kārtojot 12. klases valsts eksāmenus, bērniem bija atļauts atbildēt latviešu vai mazākumtautību valodā. Pēdējo gadu laikā pieauga to bērnu skaits, kuri izvēlējās atbildēt latviešu valodā. Saskaņā ar nacionālajā ziņojumā sniegto informāciju¹¹⁰ 2013. gadā 72 % bērnu izvēlējās atbildēt latviešu valodā, bet 2015. gadā viņu skaits palielinājās līdz 79 % un 2017. gadā - līdz 93 %. Centralizēto eksāmenu vidējie rezultāti skolēniem, kuri ir mācījušies mazākumtautību programmās, ir paaugstinājušies matemātikā, vēsturē un bioloģijā. Sarunu partneri, ar kuriem Konsultatīvā komiteja tikās vizītes laikā, informēja komiteju, ka pieaug to absolventu nodarbinātība, kuri ir pabeiguši skolas, kas kā mācību valodu izmanto mazākumtautības valodu. Ņemot vērā šo pozitīvo tendenci, Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka 2017. gadā Ministru kabinets apstiprināja grozījumus centralizēto (2010. gada MK noteikumi Nr. 335) un citu (2013. gada MK noteikumi Nr. 1510) valsts eksāmenu kārtēšanas kārtībā.¹¹¹ Ar šiem grozījumiem tiek ieviests pienākums visiem skolēniem, arī tiem, kuri apguva mazākumtautību izglītības programmu, atbildēt uz eksāmenu jautājumiem latviešu valodā. Turklāt bērni, kuri kārtā 9. klases eksāmenus, vairs nevar gūt labumu no iespējas izvēlēties valodu, kurā tiek doti uzdevumi. Ja necentralizētajiem eksāmeniem noteikumi paredz pārejas periodu (līdz 2019. gada septembrim), tad centralizētajiem eksāmeniem šis nosacījums stājas spēkā 2017./2018. mācību gadā.

¹⁰⁷ Citi centralizētie eksāmeni ietver matemātiku, svešvalodu, ķīmiju, bioloģiju, fiziku, informātiku, ģeogrāfiju un ekonomiku (skatīt: Vispārējā vidējā izglītība Latvijā, pieejams vietnē http://visc.gov.lv/en/exam/gse_in_latvia.pdf).

¹⁰⁸ Skatīt Rasu diskriminācijas novēršanas komitejas Apvienoto sesto līdz divpadsmito periodisko ziņojumu, ko Latvija iesniedza saskaņā ar Konvencijas 9. pantu, parakstīts 2007. gadā, 20. lpp., 2017. gada 10. novembris, pieejams vietnē

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CERD%2F2C%2FLVA%2F6-12&Lang=en.

¹⁰⁹ Skatīt Oļegs Krasnopjorovs, „Kāpēc mācību sasniegumi dažādās Latvijas skolās ir tik atšķirīgi?”, 12. lpp., pieejams vietnē https://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/petijumi/p_3-2017_lv.pdf.

¹¹⁰ Skatīt Trešo nacionālo ziņojumu, 39. lpp.

¹¹¹ Dokumentu projekti Nr. VSS-619, VSS-620, Valsts sekretāru sanāksmes protokols, 15. un 16. paragrāfs, pieejams vietnē <http://tap.mk.gov.lv/mk/vssanaksmes/saraksts/protokols/?protokols=2017-06-08>.

151. Saskaņā ar Izglītības likuma¹¹² 41. pantu skolas ar divvalodu mācību formātu var izvēlēties vienu no pieciem modeļiem, kas paredz atšķirīgas priekšmetu apguves proporcijas: latviešu valodā, mazākumtautības valodā un bilingvāli. Visu veidu skolās 7.-9. klasē mazākumtautības valodā vai bilingvāli (latviešu un mazākumtautības valodā) mācītie priekšmeti nedrīkst pārsniegt 40 % no nedēļas kopējās stundu slodzes. Saskaņā ar 2013. gada 21. maijā pieņemtajiem Ministru kabineta noteikumiem „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem” vismaz pieci priekšmeti ir jā māca latviešu valodā (papildus latviešu valodai un literatūrai). Konsultatīvā komiteja ar lielām bažām norāda, ka Ministru kabinets nesen apstiprināja Izglītības un zinātnes ministrijas plānu ar 2020./2021. mācību gadu samazināt izglītības satura apjomu, kas tiek mācīts mazākumtautību valodās. Saskaņā ar šo plānu apmācība mazākumtautību valodās 7.-9. klasē tiktu samazināta līdz 20 % no kopējās nedēļas slodzes un 10.-12. klasē visi priekšmeti, izņemot priekšmetus, kurās tiek apgūta mazākumtautības valoda un etniskā kultūra, ir jā māca latviešu valodā.¹¹³

152. Jautājums ir raisījis nopietnas bažas visā Latvijas sabiedrībā, jo īpaši krievu minoritātes pārstāvjos. Šai saistībā Konsultatīvā komiteja norāda, ka pēdējo mēnešu laikā Saeimai ir iesniegtas trīs dažādas petīcijas. Pirmajai, ar kuru ierosina saglabāt pašreizējo bilingvālās izglītības modeli, mazāk nekā trīs nedēļu laikā tika savākti vairāk nekā 11 000 parakstu.¹¹⁴ Otru petīciju, kuras mērķis bija panākt iespēju brīvi izvēlēties apmācības valodu, dažas dienas pēc tam, kad to ierosināja sociālajā platformā ManaBalss.lv, apturēja šīs platformas pakalpojuma sniedzēji, „apšaubot petīcijas konstitucionalitāti”. Vēlāk portāls nolēma neatsākt parakstu vākšanu, atsaucoties uz tā tiesībām neatbalstīt „apšaubāmas iniciatīvas, kas var apdraudēt valsts drošību, ir saistītas ar Satversmes būtības grozīšanu un, šajā gadījumā, ir pretrunā ar sociālās saliedētības veicināšanas principu”.¹¹⁵ Arī trešo petīciju, kas piedāvāja atjaunot mazākumtautību skolu sistēmu un sasaistīja to ar kultūras autonomijas iestādēm, kas bija analogas tām, kuras pastāvēja Latvijā 1919.–1934. gadam, atcēla drīz pēc tās publicēšanas, atsaucoties uz līdzīgiem iemesliem.¹¹⁶ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka pasākumi, kas vērsti uz to, lai bērniem, kas iegūst izglītību mazākumtautību valodās, uzlabotu latviešu valodas zināšanas, ir apsveicami. Tomēr komitejas viedoklis ir tāds, ka neviens no īstenotajiem pasākumiem nedrīkst mazināt skolas lomu

¹¹² Izglītības Likums, pieņemts 1998. gada 29. oktobrī (ar grozījumiem), pieejams vietnē <https://likumi.lv/doc.php?id=50759>.

¹¹³ Baltic News Network, Riga Mayor criticizes Latvian government's plans for national minority schools [Rīgas mērs kritizē Latvijas valdības plānus attiecībā uz mazākumtautību skolām], pieejams (angļu valodā) vietnē <http://bnn-news.com/riga-mayor-criticizes-latvian-government-s-plans-for-national-minority-schools-176952>.

¹¹⁴ Saeimas Kārtības ruļļa 131.3 pantā ir teikts, ka „ne mazāk kā 10 000 Latvijas pilsoņu, kuri iesnieguma iesniegšanas dienā ir sasnieguši 16 gadu vecumu, ir tiesības iesniegt Saeimai kolektīvo iesniegumu”. Kolektīvo iesniegumu var iesniegt elektroniski („ja kolektīvais iesniegums nosūtīts elektroniskā veidā, vienlaikus iesniedzama arī tehniskā informācija, kas apstiprina kolektīvā iesnieguma parakstīšanu un ļauj pārliecināties par parakstītāju skaitu, katra parakstītāja vārdu, uzvārdu un personas kodu”), pieejams vietnē <https://likumi.lv/doc.php?id=57517>.

¹¹⁵ Delfi.lv, ManaBalss aptur petīciju par mācību valodas izvēli, pieejams (krievu valodā) vietnē <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/manabalsslv-ubral-iniciativu-o-vybore-yazyka-obucheniya-obeschaet-ne-publikovat-antikonstitucionnye-predlozheniya.d?id=49463347>.

¹¹⁶ Delfi.lv, Šadurskis: Aicinājums nodrošināt krievu skolu autonomiju ir absolūti antikonstitucionāls (*Шадурски: предложение об автономии русских школ — абсолютно антиконституционное*) <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/shadurskis-predlozhenie-ob-avtonomii-russkih-shkol-absolyutno-antikonstitucionnoe.d?id=49459815>; <http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/703240-sadurskis-icinajums-nodrosinat-krievu-skolu-autonomiju-ir-absoluti-antikonstitucionals>.

mazākumtautības identitātes, tostarp kultūras, tradīciju un nacionālā mantojuma, būtisko aspektu iemācīšanās.

153. Saskaņā ar divpusējiem līgumiem atbalstu mazākumtautību skolām sniedz Baltkrievija, Igaunija, Izraēla, Lietuva, Polija un Ukraina, kas palīdz ar mācību līdzekļiem, organizē skolēnu vasaras nometnes, nodrošina vieslektoru dalību un skolas ēku renovāciju (skatīt 18. rindkopu). Piemēram, finansējumu J. Pilsudska Daugavpils valsts poļu ģimnāzijas (1. līdz 12. klase) renovācijai un atjaunošanai vienādās daļās nodrošināja Latvijas valsts iestādes un Polijas fonds *Wspólnota Polska*. Latvijas skolās, kurās kā mācību valodu izmanto poļu valodu, pamatojoties uz divpusējo līgumu, var izmantot Polijas skolās apstiprinātās mācību grāmatas un citus mācīšanas un mācību līdzekļus. Tāpat Konsultatīvā komiteja norāda, šādās skolās ir atļauts strādāt vieslektoriem no Polijas, un viņu skaits 2012.–2017. gadā svārstījās no astoņiem līdz divpadsmit. Turklāt, pamatojoties uz izglītības ministra lēmumu, kopš 2017. gada septembra par 30 % ir palielināts finansējums skolām, kas nodrošina mācības divās valodās - latviešu un baltkrievu, igauņu, ebreju, lietuviešu, poļu vai ukraiņu valodā,¹¹⁷ lai iegādātos mācīšanas un mācību līdzekļus un apmācītu kvalificētus skolotājus, jo skolām ar mazāku to skolēnu skaitu, kas mācās Latvijā retāk runātās valodās, ir lielāki izdevumi, un tām ir arī nepieciešams vairāk līdzekļu.

Rekomendācijas

154. Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina valsts iestādes turpināt nodrošināt nepārtrauktu piekļuvi mācīšanas un mācīšanās procesiem mazākumtautību valodās visā valsts teritorijā, lai apmierinātu esošo pieprasījumu.

155. Tāpat Konsultatīvā komiteja aicina valsts iestādes cieši sadarboties ar mazākumtautību kopienu pārstāvjiem, tostarp vecākiem, lai nodrošinātu, ka nopietni tiek ņemtas vērā viņu intereses un bažas par mācību valodām un kvalitātes standartu uzraudzību mazākumtautību skolās.

156. Valsts iestādes tiek aicinātas turpināt centienus nodrošināt atbilstošu divvalodu mācību programmu pirmsskolas izglītības līmenī, kā arī nodrošināt atbilstošu finansējumu kvalitatīvai latviešu valodas apmācībai pirmsskolas izglītības iestādēs. Ir jānodrošina metodiskais atbalsts skolotājiem divvalodu izglītības jomā, kā arī attiecībā uz valodas un integrēta satura apguvi.

¹¹⁷ 2016. gada 27. septembrī izdarītie grozījumi Izglītības likumā ļauj Izglītības un zinātnes ministrijai piešķirt ievērojamus līdzekļus mazākumtautību izglītības programmu īstenošanai. Izglītības likums tika grozīts, lai teiktu, ka valsts var piešķirt papildu finansējumu atsevišķām izglītības iestādēm nolūkā veicināt mazākumtautību etniskās kultūras apgūšanu. Šīm iestādēm ir jārealizē mazākumtautību izglītības programmas, pamatojoties uz divpusējiem un daudzpusējiem starptautiskiem līgumiem, un to mazākumtautību skolēnu skaits nedrīkst pārsniegt 5 % no kopējā audzēkņu skaita, kas mācās mazākumtautību izglītības programmās. Līdz ar to un saskaņā ar Izglītības ministrijas sniegto informāciju 2016./2017. mācību gadā iestādes, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas un kuras ir parakstījušas divpusējus un daudzpusējus starptautiskus līgumus, ir saņēmušas šādu papildu finansējumu: Rēzeknes Valsts poļu ģimnāzija – 526 bērniem, J. Pilsudska Daugavpils valsts poļu ģimnāzija – 349 bērniem, Rīgas Itas Kozakēvičas Poļu vidusskola – 296 bērniem, Krāslavas Grāfu Plāteru vārdā nosauktā poļu pamatskola – 57 bērniem, Rīgas Ukraiņu vidusskola – 312 bērniem, Š. Dubnova Rīgas ebreju vidusskola – 299 bērniem, Rīgas Lietuviešu vidusskola – 38 bērniem, Rīgas Igaņu pamatskola – 179 bērniem, Jankas Kupalas Rīgas Baltkrievu pamatskola – 167 bērniem.

Valsts valodas apguve

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

157. Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes pievērst pastiprinātu uzmanību tam, lai nodrošinātu latviešu valodas apguves iespējas pieaugušajiem.

Pašreizējā situācija

158. Konsultatīvā komiteja ar interesi norāda, ka vairākas valsts un pašvaldības aģentūras, tostarp Latviešu valodas aģentūra, Sabiedrības integrācijas fonds un daudzas pašvaldības struktūras turpina nodrošināt latviešu valodas kursus pieaugušajiem, cenšoties uzlabotu viņu valodas zināšanas. Sabiedrības integrācijas fonds turpina piedāvāt „Latviešu valodas mācību programmu pieaugušajiem” nolūkā uzlabot Latvijas pieaugušo iedzīvotāju latviešu valodas zināšanas un veicināt piekļuvi finanšu atbalstam dalībai profesionālos B2 līmeņa latviešu valodasursos. Saskaņā ar nacionālajā ziņojumā sniegto informāciju¹¹⁸ šī programma ir guvusi pozitīvus panākumus, uzlabojot vismaz 70 % dalībnieku valodas zināšanas par vienu līmeni. Kopš 2012. gada šādi kursi tiek īpaši organizēti Latgales (īpaši Ciblā, Zilupē, Ludzā, Daugavpilī, Dagdā un Krāslavā) un Rīgas reģiona iedzīvotājiem. Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka šis apgalvojums ir pamatots ar skaitļiem, kas liecina par arvien pieaugošiem panākumiem personām, kuras kārtu valodas eksāmenu, lai iegūtu pilsonību (skatīt 3. rindkopu).

159. Konsultatīvā komiteja tāpat atzīmē, ka kopš 2012. gada Latviešu valodas aģentūra ir īstenojusi piecus projektus sadarbībā ar Eiropas trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fondu: „Latviešu valodas apguves pieejamība veiksmīgai saziņai, integrācijai un naturalizācijai”, „Atbalsta nodrošināšana pedagogiem, kuri māca latviešu valodu bērniem mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēs”, „Atbalsta nodrošināšana pedagogiem, kuri strādā starpkultūru vidē”, „Atbalsts trešo valstu pilsoņiem pirms ieceļošanas un adaptācijas periodā” un „Atbalsts trešo valstu pilsoņiem pirms ieceļošanas un adaptācijas periodā 2”.¹¹⁹

160. Turklāt Latviešu valodas aģentūra turpināja piedāvāt latviešu valodas pilnveides kursus skolotājiem. Laikā no 2012. līdz 2016. gadam šajosursos piedalījās 8084 skolotāji. 2014. gadā valsts iestādes izveidoja darba grupu, kurā darbojās pašvaldību un privāto pirmsskolas izglītības iestāžu speciālisti, kā arī Valsts izglītības satura centra, Latviešu valodas aģentūras un Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas pārstāvji, lai izvērtētu pirmsskolas izglītības programmu uzlabošanas kārtību un izstrādātu mazākumtautību bērniem paredzētas izglītības programmas, kas nodrošinātu latviešu valodas apguvi agrīnā vecumā. Minētie priekšlikumi ietver izmaiņas normatīvajā regulējumā (paredzot 1,5–4 gadīgiem bērniem mērķtiecīgi virzītas septiņas latviešu valodas nodarbības, tajā skaitā piecas integrētas rotaļnodarbības nedēļā, un 5–6 gadus veciem bērniem – 10 latviešu valodas nodarbības nedēļā), pirmsskolas izglītības iestādes vadības un administrācijas profesionālās kompetences pilnveides latviskas mācību vides izveidē nodrošināšanu un atbalstošas un attīstību veicinošas vides sekmēšanu.

¹¹⁸ Skatīt Trešo nacionālo ziņojumu, 53. lpp.

¹¹⁹ Valodas apguves materiāli un ar integrāciju saistītie materiāli ir pieejami aģentūras tīmekļa vietnē www.valoda.lv un portālā www.sazinastilts.lv un tiek ziņots, ka tie tiek plaši izmantoti. 2014. gadā tīmekļa vietni apmeklēja vairāk nekā 110 000 viesi (824 tūkstoši vietnes skatījumu), 2015. gadā - 161 500 viesi (viens miljons vietnes skatījumu) un 2016. gadā – 174 204 viesi (1 105 794 vietnes skatījumu).

161. Turklāt kopš 2011. gada Rīgas dome finansiāli atbalsta latviešu valodas kursus pilsētas iedzīvotājiem. Pēdējo piecu gadu laikā finanšu atbalsts tika sniegts 55 projektiem, kas 7650 pieaugušiem rīdziniekiem nodrošināja iespēju bez maksas iemācīties latviešu valodu vai uzlabot latviešu valodas zināšanas.¹²⁰ Līdzīgu papildu atbalstu Daugavpils pašvaldība katru gadu sniedz 30 studentu grupām.¹²¹

162. Līdz ar to saskaņā ar Latviešu valodas aģentūras nesen veikto pētījumu „Valodas situācija Latvijā: 2010-2015” vairāk nekā 90 % respondentu, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda, zina latviešu valodu, un gandrīz puse respondentu vērtē savas latviešu valodas zināšanas kā labas. Mazākumtautību gados jaunāku cilvēku latviešu valodas prasmes ir ievērojami labākas: 39 % vērtē savas prasmes kā teicamas vai ļoti labas; 39 % - kā labas un 20 % - kā apmierinošas. Konsultatīvā komiteja uzskata šo tendenci par ļoti pozitīvu un paredz, ka Latvijā ir iespējama saliedētāka sabiedrība ar kopīgu sociāli lingvistisko vidi. Tā arī norāda, ka saskaņā ar iepriekš tekstā citēto pētījumu sabiedrības attieksme pret valsts valodu ir pozitīva: to atzīst kā vissvarīgāko valodu Latvijā un arvien biežāk tiek atzīta nepieciešamība zināt latviešu valodu ne tikai ar mērķi saņemt valodas prasmi apliecināšu sertifikātu un pēc tam atrast darbu.¹²² Turklāt mazākumtautību iedzīvotāju attieksme pret latviešu valodas lietošanu galvenokārt ir neitrāla vai pozitīva.¹²³ Saskaņā ar pieejamo informāciju 36 % personu, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, norādīja, ka viņi labprāt runāt latviski, bet vēl 45 % norādīja, ka viņu attieksme pret latviešu valodu ir neitrāla.¹²⁴

Rekomendācija

163. Konsultatīvā komiteja atkārtu savu aicinājumu valsts iestādēm turpināt nodrošināt, ka visiem Latvijas iedzīvotājiem ir viegli pieejama iespēja mācīties latviešu valodu. Jo īpaši ir jāturpina centieni saglabāt latviešu valodas apguves iespējas pieaugušajiem.

Vispārējās konvencijas 15. pants

Institucionālais ietvars mazākumtautību līdzdalībai lēmumu pieņemšanā

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

164. Konsultatīvā komiteja aicināja valsts iestādes pielikt lielākas pūles, lai veicinātu efektīvu un savlaicīgu mazākumtautību pārstāvju līdzdalību visu lēmumu pieņemšanā par viņiem būtiskiem jautājumiem, jo īpaši centrālajā līmenī attiecībā uz sabiedrībai svarīgiem plašākiem starpministriju jautājumiem, piemēram, sabiedrības integrāciju.

¹²⁰ Kopējais šiem kursiem paredzētais finansējums bija 718 000 EUR.

¹²¹ Skatīt Trešo nacionālo ziņojumu, 53. lpp.

¹²² Respondentu atbildes uz jautājumu „Kāpēc Latvijā visiem ir jāzina latviešu valoda?” bija šādas: 45 % – tāpēc, ka viņi dzīvo Latvijā; 37 % – jo tā ir valsts valoda; 13 % – lai būtu vieglāk sazināties utt. Lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju neatkarīgi no to etniskās piederības (70 %) uzskata, ka bērniem būtu jāapgūst latviešu valoda pēc iespējas agrīnā vecumā (pirmsskolā vai sākumskolā).

¹²³ Kultūras ministrijas pētījums „Mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos Latvijā” (2015), kas citēts Apvienotajā sestajā līdz divpadsmitajam periodiskajam ziņojumam, ko Latvija iesniedza saskaņā ar Konvencijas 9. pantu, parakstīts 2007. gadā, 15. lpp.

¹²⁴ Citi respondenti norādīja, ka viņi runā latviešu valodā bez īpaša entuziasma (7 %) vai piespiedu kārtā (5 %).

Pašreizējā situācija

165. Konsultatīvā komiteja ar gandarījumu atzīmē, ka Saeimā, Eiropas Padomes Parlamentārajā asamblejā un Eiropas Parlamentā ir ievēlēti un strādā deputāti, kas identificē sevi ar dažādām mazākumtautībām. Personas, kas pieder pie krievu minoritātes, ir arī Eiropas Parlamenta deputāti. Turklāt mazākumtautību pārstāvji piedalījās arī pašvaldību un asambleju vēlēšanās un kandidēja uz izpildvaras amatiem visos līmeņos. 2017. gada pašvaldību vēlēšanās viņi veiksmīgi cīnījās par mandātiem visos pašvaldību pārvaldes līmeņos un pašvaldību mēru amatiem. Rīgas pilsētas domes un Ludzas pilsētas domes priekšsēdētāji ir mazākumtautību pārstāvji.

166. Tomēr ir jānorāda, ka mazākumtautību pārstāvju proporcija lēmumu pieņēmēju grupās, proti, valsts un pašvaldību iestādēs, neatspoguļo reālo etnisko daudzveidību Latvijā. Piemēram, Pirmā integrācijas audita (2010. gads) ietvaros veiktās aptaujas liecina, ka vairākums pie mazākumtautībām piederošu politiķu un citu publisko personu uzskata savu dalību par neefektīvu un formālu. Līdzīgs viedoklis tika pausts Latvijas Mazākumtautību forumā 2014. gadā.¹²⁵

167. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par to, ka nav panākts progress attiecībā uz nepilsoņu balsošanas tiesībām pašvaldību līmenī, neraugoties uz vairākkārtējiem starptautiskiem ieteikumiem, tostarp Konsultatīvās komitejas rekomendāciju tās iepriekšējā viedoklī, kā arī starptautisko pieredzi, kas liecina, ka politisko tiesību piešķiršana nepilsoņiem veicina to iekļaušanu. Tā atkārtoti aicina valsts iestādes apsvērt ilgtermiņa uzturēšanos kā kritēriju, piešķirot tiesības balsot pašvaldību vēlēšanās. Turklāt Konsultatīvā komiteja pauž bažas, ka valodas zināšanu prasība tiek izmantota, lai izbeigtu vēlētu pašvaldību domju locekļu pilnvaras. Viens no šādiem gadījumiem ir saistīts ar vietējās pašvaldības domes priekšsēdētāju Ivanu Baranovu no Balviem, kura mandāts tika anulēts, pamatojoties uz nepietiekamām latviešu valodas zināšanām.¹²⁶ Vēls viens gadījums ir saistīts ar otras lielākās pilsētas Daugavpils mēru Rihardu Eigimu, kurš 2017. gada oktobrī tika sodīts par nepietiekamām latviešu valodas zināšanām.¹²⁷ Turklāt Eigims tika aicināts sešu mēnešu laikā uzlabot latviešu valodas zināšanas, un pēc tam viņam būs no jauna jākārt eksāmens. Konsultatīvā komiteja atgādina, ka tā uzskata to par nesamērīgu iejaukšanos demokrātiskā procesā, un norāda, ka ir jāidentificē citi līdzekļi, ar kuru palīdzību veicināt latviešu valodas zināšanas vēlētājās pašvaldību iestādēs.

168. Visbeidzot, Konsultatīvā komiteja atkārtoti pauž dziļas bažas par to, ka nepilsoņiem nav pieejama virkne pārvaldes amatu, un šis saraksts arvien tiek paplašināts, atsevišķos gadījumos neņemot vērā samērīguma principu, kas rada šaubas par atbilstību 15. pantam (skatīt arī 4. rindkopu).

Rekomendācijas

169. Valsts iestādēm būtu jāturpina un jāizstrādā pasākumi, lai veicinātu mazākumtautību pārstāvju, tostarp nepilsoņu, līdzdalību sabiedriskajā dzīvē valsts un pašvaldību līmenī. Turklāt tā

¹²⁵ Skatīt Ekspertu grupas ziņojuma 90. zemspējas piezīmi

¹²⁶ 2016. gada 13. decembrī Augstākā tiesa pieņēma galīgo lēmumu par Baranova mandāta anulēšanu. 2017. gadā Baranovs atkārtoti tika ievēlēts par Balvu novada Domes priekšsēdētāju.

¹²⁷ www.delfi.lv/news/national/politics/eigimu-soda-par-nepietiekamam-latviesu-valodas-zinasanam-vins-solas-uzlabot.d?id=49309353 (latviešu valodā); <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/centr-gosyazyka-oshtrafoval-mera-daugavpilsa-eigimsa.d?id=49308385> (krievu valodā).

stingri mudina valsts iestādes vērtēt demokrātisko pārstāvniecību augstāk par interesi veicināt to, ka tiek lietota tikai un vienīgi valsts valoda.

170. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes veicināt un nodrošināt mazākumtautību pārstāvju efektīvu līdzdalību pārvaldē, tostarp pārskatot to, vai pilsonības un valodas kritērija prasības ir patiešām nepieciešamas un samērīgas visos valsts pārvaldes un sabiedrisko pakalpojumu amatos, kas nav pieejami nepilsoņiem, un personām, kuras nepārvalda latviešu valodu.

Institucionālais ietvars mazākumtautību līdzdalībai lēmumu pieņemšanā

171. Konsultatīvā Komiteja ar gandarījumu norāda, ka joprojām darbojas virkne ministru līmeņa padomdevēju grupu, piemēram, Konsultatīvā padome mazākumtautību izglītības jautājumos, Mazākumtautību nevalstisko organizāciju pārstāvju konsultatīvā komiteja un Romu integrācijas politikas īstenošanas konsultatīvā padome. Turklāt Valsts prezidenta Kancelejas paspārnē joprojām darbojas Valsts prezidenta Mazākumtautību konsultatīvā padome, kuru veido 18 mazākumtautību NVO pārstāvji, veicinot dialogu par jautājumiem, kas saistīti ar mazākumtautību etnisko, kultūras, valodas un reliģisko identitāti, kā arī atbalsta mazākumtautību sociāli politisko līdzdalību.

172. Pašvaldību līmenī joprojām darbojas daudzas padomdevējas iestādes, kuru kompetence aptver dažādus jautājumus, kas ietekmē mazākumtautību pārstāvju līdzdalību. Proti, 2010. gadā izveidotā Rīgas domes Konsultatīvā padome sabiedrības integrācijas jautājumos turpina pārraudzīt Rīgas pilsētas „Sabiedrības integrācijas programmu” (Rīgas pilsētas dome to apstiprināja 2012. gadā), un tās Darbības plānu 2015.-2017. gadam (Rīgas pilsētas dome to apstiprināja 2015. gadā).

173. Visbeidzot, bet ne mazāk svarīgi – Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka 2013. gadā tika izveidota Konsultatīvā padome trešo valstu pilsoņu integrācijai, kuras mērķis ir veicināt starpinstitucionālo diskusiju un sadarbību trešo valstu pilsoņu iekļaušanas jomā un veicināt to pārstāvju līdzdalību sabiedrības integrācijas politikas veidošanas procesā.

174. Konsultatīvā komiteja norāda, ka Mazākumtautību nevalstisko organizāciju pārstāvju konsultatīvās komitejas jaunais sastāvs, kuru veidoja NVO izvirzīti kandidāti, tika apstiprināts 2014. gada 13. martā. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē informāciju, ka kopš 2014. gada komiteju vada kultūras ministre, un to, ka tā sanāk regulāri, vismaz trīs reizes gadā. Konsultatīvā komiteja tomēr pauž bažas par to, ka veids, kādā tiek izvēlēti un iecelti komitejas darbinieki, negarantē nacionālo minoritāšu pienācīgu pārstāvību. Patiesībā, kā jau Konsultatīvā komiteja minēja savā iepriekšējā ziņojumā, joprojām tiek paustas daudzu mazākumtautību pārstāvju bažas par to, ka viņu pārstāvēšanai tiek izvēlētas valsts iestādēm vislojālākās organizācijas un personas. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka, ciktāl tas ir iespējams, dažādu konsultatīvo struktūru biedri, būtu jāievēlē kopienām, nevis jāieceļ valdībai. Valsts iestādēm būtu jācenšas tuvināties kopienām un informēt tās par dažādu padomju īpašajām funkcijām un to, cik svarīgi ir tās pārstāvēt, cenšoties panākt patiesu līdzdalību.

175. Konsultatīvā komiteja pauž bažas par patiesa dialoga trūkumu un mazākumtautību kopienu acīmredzamo atstumtības sajūtu, kas traucē veicināt integrētas un līdztiesīgas sabiedrības veidošanos. Mazākumtautību pārstāvju vilšanās laiku pa laikam izraisītās masu

demonstrācijas un petīcijas kalpo kā līdzekļi, ar kuriem valsts iestādēm tiek darītas zināmas minoritāšu problēmas un prasības (skatīt 13. un 14. rindkopu).

176. Neskatoties uz to, ka darbojas Romu padome, daudzi romu tautības pārstāvji pauda bažas par to, ka romi netiek iesaistīti apspriešanās procesos, jo īpaši vietējā līmenī. Romu tautības sadarbības partneri uzskata, ka valsts iestāžu pieeja ir aizbildnieciska un liecina par nepietiekamu izpratni par romu problēmām.

Rekomendācija

177. Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina valsts iestādes veikt papildu pasākumus, lai veicinātu minoritāšu pārstāvju aktīvu dalību vienmēr, kad tiek pieņemti ar šīm minoritātēm saistīti lēmumi. Valsts iestādēm ir ieteicams mainīt dažādu konsultatīvo komiteju locekļu atlases un iecelšanas kārtību. Mazākumtautību pārstāvjiem ir jādod iespēja ievēlēt viņu pārstāvjus šajās struktūrās. Tāpat vairāk uzmanības būtu jāpievērš romu iesaistīšanai vietēja līmeņa konsultācijās un lēmumu pieņemšanas procesā.

Līdzdalība sociālajā un ekonomiskajā dzīvē

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

178. Konsultatīvā komiteja secināja, ka romi joprojām sastopas ar konkrētām grūtībām un diskrimināciju sociālekonomiskajā jomā, kas atsevišķos gadījumos liedz tiem piekļuvi sabiedriskajiem pakalpojumiem, un aicināja valsts iestādes nekavējoties risināt šo problēmu.

Pašreizējā situācija

179. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, kas ir spēkā kopš 2003. gada, garantē Latvijas Republikā pastāvīgi dzīvojošo personu tiesības saņemt sociālos pakalpojumus un pašvaldību sniegto sociālo palīdzību. Saskaņā ar šo likumu tiesības saņemt valsts vai pašvaldības finansētus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību ir visiem Latvijā pastāvīgi dzīvojošiem pilsoņiem un nepilsoņiem¹²⁸, kā arī ārzemniekiem, kuriem izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, neatkarīgi no viņu tautības, rases vai reliģijas. Personām, kurām ir nepieciešama sociālā palīdzība, nav jānorāda to tautība, reliģija vai ģimenes stāvoklis. Līdz ar to netiek apkopoti dati par iepriekš minēto sociālo pakalpojumu vai sociālās palīdzības saņēmējiem ar iedalījumu pēc tautības, reliģijas vai ģimenes stāvokļa.

180. Situācija ar romu minoritāti joprojām rada nopietnas bažas, un romi joprojām ir visneaizsargātākā grupa. Viņi joprojām sastopas ar grūtībām un diskrimināciju, jo īpaši attiecībā uz piekļuvi nodarbinātībai, veselības pakalpojumiem, augstākajai izglītībai un mājokļa nodrošinājumam. Saskaņā ar 2015. gadā publicēto Pētījuma ziņojumu¹²⁹ par romiem Latvijā bezdarba līmenis romu vidū ir septiņas reizes augstāks nekā vidēji Latvijā, un romus jo īpaši skar ilgtermiņa bezdarbs un diskrimināciju darba tirgū. Joprojām pastāv ievērojama izglītības plaisa starp romiem un pārējiem iedzīvotājiem, un tas ir viens no bezdarba cēloņiem. Saskaņā ar iepriekš minēto Pētījuma ziņojumu tikai 34 % romu ir ieguvuši pamatzglītību un tikai 17,2 % ir ieguvuši izglītību, kas ir augstāka par vidējo izglītību. Saskaņā ar Nodarbinātības valsts aģentūras datiem 67,4 % visu reģistrēto romu tautības bezdarbnieku izglītības līmenis ir zemāks par obligāto pamatzglītību un 20 % no viņiem neprot lasīt vai rakstīt. Situāciju vēl vairāk pasliktina

¹²⁸ Tas attiecas uz Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas un Šveices pilsoņiem.

¹²⁹ Skatīt Pētījuma ziņojuma 30. zemsvītras piezīmi

fakts, ka nav mācību programmas romiem ar zemu izglītības līmeni.¹³⁰ Par galvenajiem šķēršļiem romu piekļuvei darba tirgiem uzskata arī negatīvos stereotipus un neuzticēšanos romu tautības darbiniekiem. Turklāt Sabiedrības saliedētības politikas ekspertu grupas ziņojumā ir minēts, ka 82,3 % romu apgalvoja, ka viņiem pašiem vai viņu radniekiem atteica darbu viņu etniskās piederības dēļ.

181. Daudzi romi dzīvo mazās kopienās ciematu un pilsētu nomalēs, bieži vien saskaroties ar smagiem nestandarta dzīves apstākļiem. Nav gūti ievērojami panākumi attiecībā uz labāku mājokļu nodrošināšanu. Sociālo mājokļu pieejamība, kas ir ļoti ierobežota, galvenokārt ir pašvaldību atbildība.¹³¹ Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par to, ka nav veikts saskaņots darbs, lai novērstu mājokļu politikas nepilnības.

182. Konsultatīvā komiteja ņem vērā asociācijas *Papardes Zieds* ziņojumu¹³². Asociācija izpētīja tādus veselības faktorus kā atkarību izraisošu vielu (tabaka, alkohols un citas) lietošana un identificēja šķēršļus, ar kuriem romi saskaras, cenšoties saņemt veselības aprūpes pakalpojumus. Šai sakarā Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē Jūrmalas pašvaldības „Veselības un sociālās aprūpes centra Sloka” centienus izstrādāt un īstenot sociālo rehabilitācijas programmu Jūrmalā dzīvojošiem romiem. Centrs nodrošina romiem iespēju attīstīt sociālās prasmes un palīdz viņiem iekļauties darba tirgū. Tiek ziņots, ka līdzīgu darbu veic Jelgavas Sociālais dienests un Daugavpils pilsētas Sociālais dienests. Konsultatīvā komiteja norāda, ka šobrīd netiek domāts par jauniem normatīvajiem aktiem veselības aprūpes jomā. Konsultatīvā komiteja tika informēta par bažām attiecībā uz risku, ka ilgstošie bezdarbnieki var zaudēt veselības apdrošināšanas segumu. Tam būtu nesamērīga ietekme uz romiem.

Rekomendācija

183. Konsultatīvā komiteja stingri iesaka valsts iestādēm ciešā sadarbībā ar romu tautības pārstāvjiem un kopienas locekļiem pastiprināt centienus atrisināt romu problēmas jomās, kas ir būtiskas viņu dalībai ekonomiskajā un sociālajā dzīvē. Programmās ir jāiekļauj dzimumu līdztiesības aspekts.

184. Valsts iestādēm būtu jācenšas palielināt nodarbinātības līmeni, izstrādājot mērķtiecīgākas apmācību programmas un organizējot konstruktīvus pasākumus, veicinot informatīvu programmu par vienlīdzīgu piekļuvi veselības aprūpei īstenošanu romu kopienas locekļu vidū un izstrādājot daudz mērķtiecīgāku sociālo mājokļu politiku.

Vispārējās konvencijas 18. pants

Divpusējā sadarbība

Abos iepriekšējos monitoringa ciklos sniegtās rekomendācijas

185. Konsultatīvā komiteja uzskatīja, ka Latvijai būtu jāpievērš lielāka uzmanība divpusējai sadarbībai mazākumtautību aizsardzības jomā, un mudināja valsts iestādes turpināt savus centienus, lai veicinātu sadarbību mazākumtautību aizsardzības jautājumos saskaņā ar labu kaimiņattiecību principiem.

¹³⁰ Skatīt Ekspertu grupas ziņojuma 89. zemsvītras piezīmi

¹³¹ Skatīt Pētījuma ziņojuma 30. zemsvītras piezīmi

¹³² Mazākumtautības (romu) pusaudžu un jauniešu vajadzību novērtēšanas ziņojums.

Pašreizējā situācija

186. Konsultatīvā komiteja norāda, ka Latvija ir noslēgusi vairākus divpusējos līgumus, kuru nosacījumu mērķis ir aizsargāt mazākumtautības. Jo īpaši izglītības jomā šie līgumi ietver nosacījumus, kas kalpo kā pamats finansējuma palielināšanai priekšmetu mācīšanai retāk runātajās mazākumtautību valodās un šo valodu apguvei. Latvija ir parakstījusi šādus līgumus ar šādām valstīm: Izraēla,¹³³ Igaunija, Lietuva,¹³⁴ Polija,¹³⁵ Baltkrievija¹³⁶ un Ukraina.¹³⁷ Tomēr Konsultatīvā komiteja vēlas šai saistībā atgādināt, ka mazākumtautību tiesību aizsargāšana jebkurā valstī vispirms ir šīs valsts atbildība. Tā nekādā gadījumā nedrīkst paļauties uz divpusējām attiecībām vai starp valstīm noslēgtiem īpašiem līgumiem.

Rekomendācija

187. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes īstenot esošos divpusējos līgumus un turpināt veicināt divpusējo sadarbību mazākumtautību aizsardzības jautājumos saskaņā ar labu kaimiņattiecību, draudzības un valstu sadarbības principiem, vienlaikus ņemot vērā daudzpusējo standartu un procedūru lomu.

¹³³ Latvijas Republikas Valdības un Izraēlas Valsts Valdības nolīgums par sadarbību izglītības, kultūras un zinātnes jomā (noslēgts 1994. gada 27. februārī).

¹³⁴ Līgums starp Latvijas Republikas valdību, Igaunijas Republikas valdību un Lietuvas Republikas valdību par kopējās izglītības telpas izveidi starp Baltijas valstīm vispārējā vidējā un profesionālajā izglītībā (līdz augstākās izglītības pakāpei) (noslēgts 1998. gada 10. jūlijā).

¹³⁵ Latvijas Republikas valdības un Polijas Republikas valdības nolīgums par sadarbību kultūras un izglītības jomā (noslēgts 2006. gada 29. martā).

¹³⁶ Latvijas Republikas valdības un Baltkrievijas Republikas valdības vienošanās par sadarbību maģistrantūras līmeņa vadības speciālistu sagatavošanā (noslēgts 2010. gada 23. septembrī).

¹³⁷ Latvijas Republikas valdības un Ukrainas valdības līgums par sadarbību izglītības, zinātnes, jaunatnes un sporta jomā (noslēgts 2017. gada 29. septembrī).

III SECINĀJUMI

188. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka šīs noslēguma piezīmes varētu kalpot par pamatu secinājumiem un rekomendācijām, ko Ministru komiteja pieņems attiecībā uz Latviju.

Trīs monitoringa ciklu laikā panāktie pozitīvie uzlabojumi

189. Latvija turpināja censties samazināt Latvijā pastāvīgi dzīvojošo nepilsoņu skaitu. Viens no vecākiem var reģistrēt Latvijā dzimušu bērnu kā Latvijas pilsoni. Vairākām personu kategorijām, kas pieder pie sociāli neaizsargātajām grupām, ir samazināta naturalizācijas pieteikuma izskatīšanas maksa. Turklāt, iesniedzot pieteikumu Latvijas pilsonības saņemšanai, personām, kuras ir ieguvušas pamatizglītību latviešu valodā, nav jākārt latviešu valodas zināšanu pārbaudes eksāmens un tests par Latvijas Satversmi un vēstures un kultūras jautājumiem. Personām, kas vecākas par 65 gadiem, ir tiesības nekārtot latviešu valodas prasmju testa rakstisko daļu. Tā rezultātā Latvijā pastāvīgi dzīvojošo nepilsoņu skaits samazinās.

190. Ir pieliktas lielas pūles un piešķirti apjomīgi līdzekļi, lai nodrošinātu latviešu valodas apmācības iespējas pieaugušajiem, kuri vēlas uzlabot savas valodu prasmes. Jaunākie pētījumi liecina, ka vairāk nekā 90 % respondentu, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda, zina latviešu valodu, un gandrīz puse respondentu vērtē savas latviešu valodas zināšanas kā labas. Mazākumtautību gados jaunāku cilvēku latviešu valodas prasmes joprojām uzlabojas. Mazākumtautību iedzīvotāju attieksme pret latviešu valodas lietošanu galvenokārt ir neitrāla vai pozitīva. Šī pozitīvā attīstība ir nepieciešams solis, bet ar to nepietiek, lai panāktu saliedētāku sabiedrību ar kopīgu sociāli lingvistisko vidi.

191. Tiek sniegts atbalsts daudziem mazākumtautību kultūras centriem ar mērķi uzturēt un attīstīt mazākumtautību kultūru un sekmēt starpkultūru dialogu. Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris un citi profesionālie un amatieru teātri turpina piedāvāt repertuāru krievu valodā. Vairākumam muzeju Latvijā ir tīmekļa vietnes krievu valodā, un tie piedāvā arī gida pakalpojumus krievu valodā. Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris piedāvā koncertprogrammu latviešu un krievu valodā. Publiskajās bibliotēkās ir ievērojamas kolekcijas dažādās valstī dzīvojošo mazākumtautību valodās.

192. Latvijas plašsaziņas līdzekļu vidē joprojām ir ļoti daudz kanālu, tostarp izdevumi un raidorganizācijas, kas piedāvā saturu mazākumtautību valodās, jo īpaši krievu valodā. Četri no pieciem laikrakstiem ar lielāko tirāžu Latvijā iznāk krievu valodā. LTV7 turpina raidīt programmas krievu valodā un arī sabiedriskais radio kanāls Latvijas Radio 4 raida krievu valodā, kā arī dažās citās minoritāšu valodās.

193. Turpinājās neatlaidīgs darbs, lai nodrošinātu mazākumtautību pārstāvjiem iespēju apgūt mazākumtautības valodu. Pēdējo desmit gadu laikā to bērnu skaits, kas apgūst mazākumtautību izglītības programmas, nav būtiski mainījies un veido aptuveni 25 % no kopējā bērnu skaita. Latvijā nav šķēršļu privātskolu izveidei, un šādu iespēju izmanto daudzas reliģiskās un pilsoniskās mazākumtautību organizācijas. Finanšu atbalsts šādām iniciatīvām ir balstīts uz principu „nauda seko skolēnam”, kas nodrošina vienlīdzīgu attieksmi pret visām Latvijas skolām neatkarīgi no tā, vai tās ir valsts vai privātās skolas.

194. Kopš 2017. gada septembra ir palielināts finansējums skolām, kas nodrošina mācības divās valodās – latviešu un baltkrievu, igauņu, ebreju, lietuviešu, poļu vai ukraiņu valodā, jo skolām ar mazāku to skolēnu skaitu, kas mācās Latvijā retāk runātās valodās, ir lielāki izdevumi, un tām ir arī nepieciešams vairāk līdzekļu, lai iegādātos mācīšanas un mācību līdzekļus un apmācītu kvalificētus skolotājus. Pamatojoties uz divpusējiem līgumiem, kas noslēgti ar vairākām valstīm, Latvijas skolās var izmantot ārvalstu mācību grāmatas un citus mācīšanas un mācību līdzekļus un šādās skolās drīkst strādāt vieslektori.

Problēmjasutājumi pēc trim monitoringa cikliem

195. Latvijas sabiedrība joprojām cīnās ar iepriekšējās nodaļās minētajām sekām, jo lielākajām nacionālajām grupām – latviešu vairākumam un krievu minoritātei – ir atšķirīgs ģeopolitiskais viedoklis un kultūras identitāte. Abu šo grupu pārstāvjiem ir būtiski atšķirīgi priekšstati par vēsturi un valsti, kādā viņi gribētu dzīvot. Pēdējo gadu laikā mēģinājumi izveidot saliedētu, uz pilsonisko sabiedrību balstītu sabiedrību nav guvuši lielus panākumus. Gadījumi, kad publisku personu naidu uzkurinošiem paziņojumiem nav sekojusi valsts iestāžu rīcība, rada nesodāmības iespaidu un pretrunas, tādējādi negatīvi ietekmējot starptautisko klimatu. Ierobežojošā politika un politiskās darba kārtības rosināts cita veida spiediens ir īpaši redzams izglītības sistēmā, plašsaziņas līdzekļos un daudzās citās sabiedriskās dzīves jomās, kurās ir runa par mazākumtautību valodu lietošanu, un šis spiediens prevalē pār lēmumiem, kas pieņemti, balstoties uz pierādījumiem.

196. Netiek pilnībā ievērotas brīvas pašidentifikācijas tiesības. Personām, kuras vēlas savos personu apliecinošajos dokumentos norādīt savu tautību, likums prasa iesniegt dokumentus, kas apstiprina radniecību tiešā augšupejošā līnijā, un apliecināt savu tautību. Turklāt personai, kura vēlas mainīt savu pašreizējo tautības ierakstu uz „latvietis”, ir jāapliecina „augstākajai (trešajai) pakāpei atbilstoša personas valsts valodas prasme”. Tik sarežģītu procedūru tautības ieraksta maiņai uz „latvietis” var uztvert kā izslēgšanas mehānismu. Līdz ar to iespēja norādīt personas tautību (pat brīvprātīgi) personu apliecinošos dokumentos rada risku nonākt pretrunā ar Vispārējās konvencijas mērķiem un garu.

197. Gandrīz visām profesiju klasifikatorā iekļautajām profesijām un amatiem tiek piemērotas arvien stingrākas latviešu valodas zināšanu prasības. Tik plaša valodas zināšanu prasību piemērošana joma negatīvi ietekmē to personu, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, tostarp jo īpaši nacionālo minoritāšu pārstāvju, iespējas ieņemt amatu valsts sektorā. Piemērojot prasību par latviešu valodas zināšanām, ir izbeigti pašvaldību domju vēlēto deputātu mandāti. Turklāt kopš 2017. gada februāra NVO valdes locekļiem ir nepieciešamas C līmeņa 1. pakāpes latviešu valodas zināšanas. Šīs valodas zināšanu prasības rada šķēršļus pilsoniskajai līdzdalībai un biedrošanās brīvībai.

198. Situācija saistībā ar mazākumtautību valodu lietošanu saziņā ar valsts pārvaldes institūcijām, topogrāfiskajos apzīmējumos un citos uzrakstos, kā arī citvalodu personvārdu transkribēšana latviešu valodā un to lietošana personu apliecinošos dokumentos Latvijā kārtējā monitoringa cikla laikā nav mainījusies. Liedzot iespēju šajās situācijās izmantot mazākumtautību valodas, tiek pausta nevērība pret sabiedrības integrācijas simbolisko vērtību, ko šāda divvalodība nes mazākumtautību pārstāvjiem kā apliecinājumu tam, ka viņi ir novērtēti un vēlama sabiedrības daļa.

199. Romu bērni skolā piedzīvo daudzpusīgu diskrimināciju. Joprojām netiek nodrošināta iespēja skolā mācīties romu valodu, un tas ne tikai vājina romu tautības bērnu valodas un kultūras identitāti, bet arī saasina vairākuma un arī romu tautības iedzīvotāju sajūtu, ka romu kultūra, valoda un tradīcijas ir mazvērtīgākas. Joprojām ļoti daudzi romu tautības bērni pārtrauc mācības skolā. Speciālajās izglītības iestādēs uzņemto romu tautības bērnu lielā proporcija nav skaidrojama ar medicīniskiem cēloņiem un drīzāk norāda uz tādiem sociālekonomiskajiem faktoriem kā, piemēram, nepietiekamas pirmsskolas izglītības saņemšanas iespējas romu bērniem, nepilnīgas testēšanas metodes un pārbaudes komisiju locekļu aizspriedumi pret romiem. Valsts iestādes nav pilnībā identificējušas šos iemeslus un līdz ar to pilnvērtīgi nestrādā pie to novēršanas.

200. Uz skolām, kas nodrošina apmācību mazākumtautību valodās, tiek izdarīts arvien lielāks spiediens palielināt latviešu valodas lietošanu mācību procesā. Sākot ar 2017./2018. mācību gadu, visiem skolēniem, arī tiem, kuri apguva mazākumtautību izglītības programmas, ir pienākums kārtot centralizētos eksāmenus latviešu valodā tādos priekšmetos kā matemātika, ķīmija, bioloģija, fizika, informātika, ģeogrāfija un ekonomika. Turklāt bērni, kuri kārtu 9. klases eksāmenus, vairs nevar gūt labumu no iespējas izvēlēties valodu, kurā tiek doti uzdevumi. Īpašu satraukumu rada plāns sākot ar 2020./2021. mācību gadu samazināt mācību apjomu mazākumtautību valodās līdz 20 % mācību stundām nedēļā 7. -9. klasē, bet 10. -12. klasē atļaut mācīt mazākumtautību valodās tikai priekšmetus, kuros tiek apgūta attiecīgās mazākumtautības valoda un kultūra. Turklāt 2015. un 2016. gadā Izglītības likumā ieviestās „lojalitātes klauzulas” skolotājiem un skolu direktoriem rada aizdomu un bažu pilnu klimatu, kas neveicina uzticības veidošanos starp dažādām sabiedrības grupām.

Rekomendācijas

201. Papildus pasākumiem, kas veicami, lai izpildītu Konsultatīvās komitejas viedokļa I un II daļā ietvertās sīki izklāstītās rekomendācijas, valsts iestādes tiek aicinātas īstenot šādus pasākumus, lai turpmāk uzlabotu Vispārējās konvencijas īstenošanu:

Nekavējoties risināmie jautājumi¹³⁸

- **veicināt sabiedrības integrāciju kā divvirzienu procesu, jo īpaši, sekmējot visu sabiedrības grupu aktīvu līdzdalību visās attiecīgajās jomās, piemēram, izglītībā, kultūrā un nodarbinātībā, it īpaši sabiedriskajā sektorā, un stiprinot starpkultūru kontaktus sabiedrībā kopumā, ne tikai uzlabojot latviešu valodas prasmes; apsvērt iespēju izveidot īpašu struktūrvienību, kuras funkcijās ietilptu sociālās saliedētības politika visās attiecīgajās nozarēs;**
- **veicināt efektīvu to personu, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm, dalību sabiedriskajā dzīvē un pārvaldē; pārbaudīt, vai valodas zināšanu standarti, kas reglamentē pieeju nodarbinātībai valsts sektorā, ir nepieciešami un samērīgi attiecībā uz visiem tiem amatiem valsts un sabiedrisko pakalpojumu sektorā, kas nav pieejami nepilsoņiem un personām, kuras nepārvalda latviešu valodu; pārliecināties, ka valodas zināšanu standartiem, kas reglamentē pieeju vēlētajiem amatiem un amatiem pilsoniskās sabiedrības organizācijās, nerada nepamatotus šķēršļus;**

¹³⁸ Turpmāk tekstā sniegtie ieteikumi ir sarindoti Vispārējās konvencijas pantiem atbilstošā secībā.

- **nodrošināt nepārtrauktu pieejamību iespējai mācīt un mācīties nacionālo minoritāšu valodās visā valstī ar nolūku apmierināt esošo pieprasījumu; ir nepieciešamas padziļinātas konsultācijas ar nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, tostarp vecākiem, lai nodrošinātu, ka pilnvērtīgi tiek ņemtas vērā viņu intereses un bažas saistībā ar mācību valodu mazākumtautību valodu skolās;**
- **pielikt lielākas pūles, lai identificētu un novērstu trūkumus, ar ko saskaras romu tautības bērni izglītības jomā, lai nodrošinātu, ka viņiem ir vienlīdzīgas iespējas piekļūt kvalitatīvai izglītībai visos līmeņos; veikt pasākumus, lai novērstu to, ka romu bērni tiek nepamatoti ievietoti speciālajās skolās.**

Papildu rekomendācijas¹³⁹

- pārskatīt tiesisko regulējumu personu apliecinošo dokumentu jomā un nodrošināt, ka pilnībā tiek ievērotas Vispārējās konvencijas 3. pantā noteiktās brīvas pašidentifikācijas tiesības.
- apkarot politiskajā diskursā valdošos stereotipus un aizspriedumus un veicināt iecietību un starpkultūru dialogu visā sabiedrībā; veikt konkrētus mērķtiecīgus pasākumus, lai novērstu ksenofobijas izpausmes sabiedrībā;
- pārskatīt kvotu pieeju apraides plašsaziņas līdzekļiem; ciešā sadarbībā ar mazākumtautību pārstāvjiem un profesionāļiem plašsaziņas līdzekļu jomā izstrādāt atbilstošākus līdzekļus, ar kuru palīdzību tiek nodrošināts, ka latviešu valodā runājošie un mazākumtautību valodās runājošie gūst labumu no daudzveidīgas un kopīgas mediju telpas; turpināt darbu, lai veicinātu valsts valodas lietošanu, izmantojot motivējošas un uz brīvprātības principu balstītas metodes, nevis uzliedzot kvotas vai piemērojot sodus;
- pārskatīt tiesību aktos un politikā ietvertos nosacījumus par valodu lietošanu attiecībā ar valsts pārvaldes iestādēm, topogrāfiskajos apzīmējumos un citos uzrakstos, kā arī mazākumtautību valodu vārdu un uzvārdu rakstībā oficiālajos dokumentos; turpināt darbu pie amatpersonu un plašākas sabiedrības informēšanas par gadījumiem un apstākļiem, kādos var lietot mazākumtautību valodas;
- pastiprināt centienus, lai novērstu un apkarotu nevienlīdzību un diskrimināciju, no kuras cieš romu tautības pārstāvji; uzlabot romu dzīves apstākļus, palielinot viņu iespējas iegūt darbu un veicinot sabiedrības integrāciju.

¹³⁹ Tas pats.